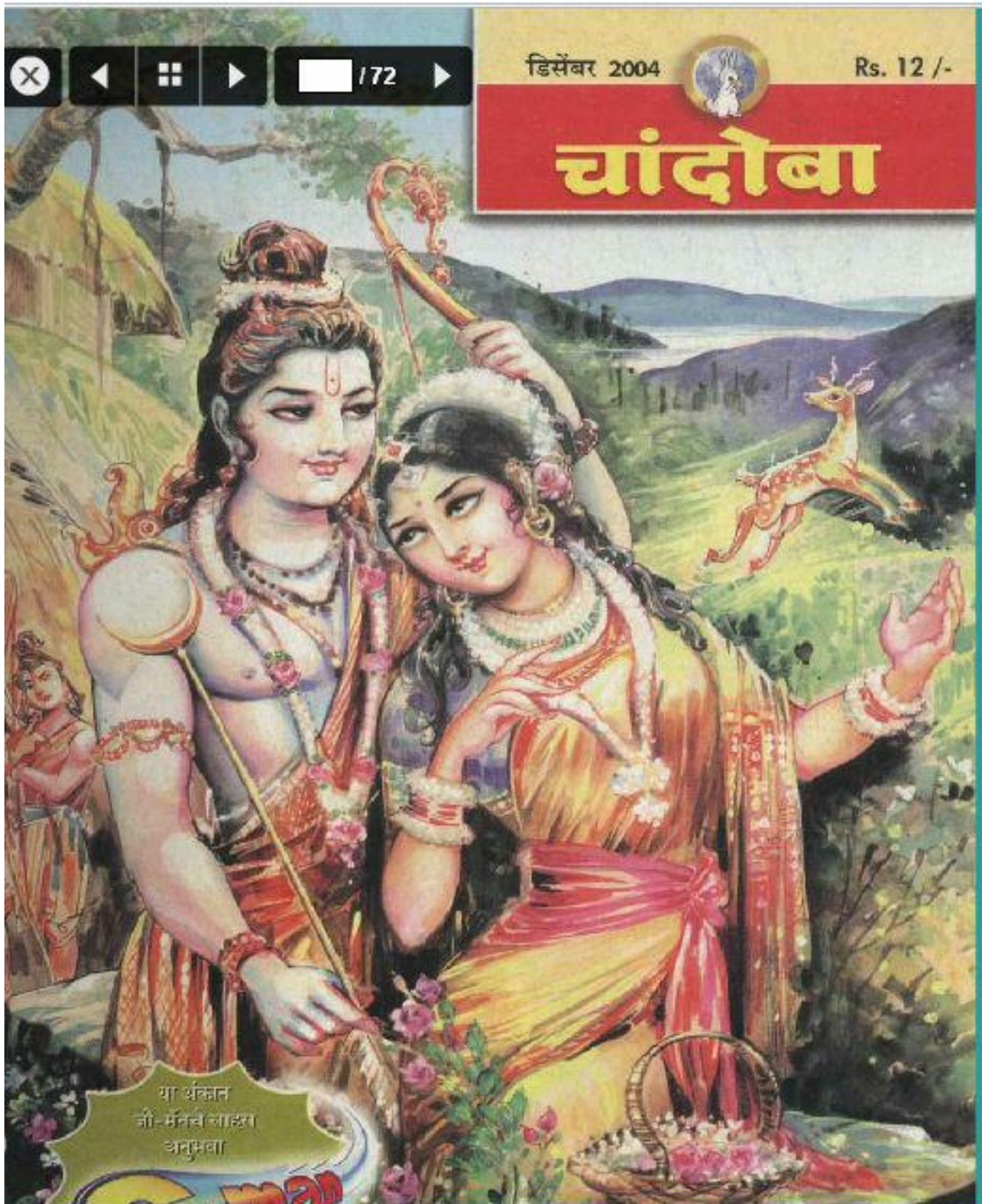

डिसेंबर 2004
Rs. 12 /-
चांदोबा
या अंकात
अनुभवा

देवीचा महिमा

एका गढवाली गांवात सगळेच लहानसहान शेतकरी होते. ते अशिक्षित व भोळे होते. प्रत्येकाची झोपडी गवताने शाकारलेली होती. गांवचा पाटील व न्यायाधीश यांची घरे मात्र कौलारु होती. गांवाच्या अगदी मध्यावर देवीचे देऊळ होते.

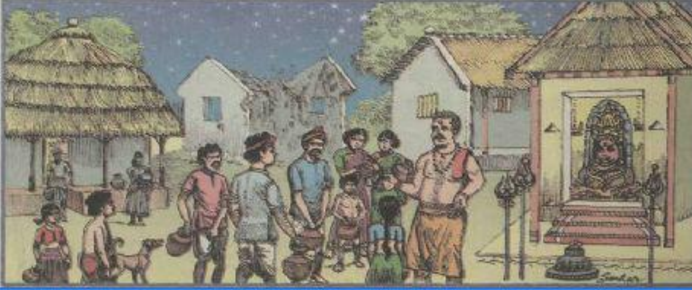
या शेतकऱ्यांच्यामधे एकी नव्हती. प्रत्येक किरकोळ गोष्टीवरुन ते भांडत बसत.

उन्हाळ्याच्या दिवसांत एका झोंपडीला आग लागली आणि ती भडकायला लागली. गांवकरी जोरजोराने ओरडायला लागले. त्यांनी सर्वांना जागे केले आणि जवळच्याच तलावाचे पाणी आणून आग विझवायचा ते प्रयत्न करुं लागले. आग पसरुं नये म्हणून त्यांनी आसपासच्या इतर घरांच्यावरही पाणी टाकले.

आग शांत झाल्यावर सारेजण जेव्हां घरी परतायला लागले, तेव्हां देवीच्या पुजाऱ्याने त्यांना थांबवलं आणि सांगितलं, "तुम्हा सर्वांच्या लक्षांत आलं नसावं. आपल्या देवीने आपला महिमा दाखवलान, आपल्याला जागे केले आणि वांचवले."

गांवकऱ्यांना पुजारी काय म्हणतोय ते कांही समजेना. सर्वजण गप्प राहिले. तेव्हां पुजाऱ्याने मोठ्या आवाजांत त्यांना म्हटलं, "या दाट अंधारात आपल्याला जर देवीने ज्वाळांचा उजेड दाखवला नसता, तर, आग कुठे लागली आहे ते आपल्याला कळलंच नसतं. आणि मग आग विझवणेही शक्य झाले नसते. त्यापेक्षांही महत्वाचे, म्हणजे तुम्ही सर्वांनी एकत्र येऊन आग विझवलीत. गांवकऱ्यांची एकी अशी नेहमीच राहावी, हा देवीचा हेतू आहे."

- वरलक्ष्मी

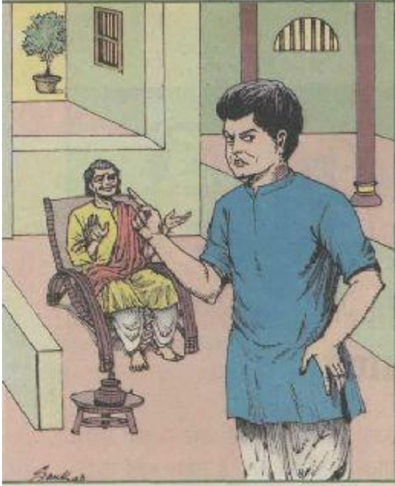
अचूक वाणी

हरी आणि गिरी हे दोघे तरुण शेजारी होते. दोघांनाही नोकरी नव्हती. पण दोघांच्या वागण्यांत आकाशपाताळाइतकं अंतर होतं. हरी घरांत आईला मदत करीत असे आणि वडिलांची बाहेरची कामेही करीत असे. गांवातल्या लोकांशी तो नम्रपणे वागत असे. समवयस्क मित्रांशीही त्याचं वागणं प्रेमळ असे. सर्वजण हरीचे खूप कौतुक करीत. मुलगा असावा तर हरीसारखा, असं सारे आईवडील नेहमी म्हणत असत.

गिरीचं वागणं मात्र याच्याविरुद्ध होतं. तो कधीही कुणालाही मदत करीत नसे. सारा वेळ तो झोपा काढीत असे. वडिलांचा आदर करणे त्याला कधी जमले नाही. जेव्हां पाहावं तेव्हां तो कुणाशीतरी भांडणतंटा किंवा वितंडवाद घालीत बसलेला असे. सारेजण त्याला टाळीत असत आणि म्हणत कीं गिरीसारखा मुलगा कुणालाही नसावा!

आपलं नांव बदनाम झालेलं आहे हे गिरीलाही ठाऊक होतं. पण आपले उर्मट, स्वार्थी वागणे त्याला कारणीभूत आहे, हे त्याला पटत नव्हते. गिरी हरीला पाण्यांत पाहात असे, आणि त्याचे अकल्याण व्हावे अशी सुप्त इच्छा त्याच्या मनांत होती. तरीदेखील हरी कधी गिरीवर नाराज झाला नाही. जर कुणी म्हटलं कीं गिरी चांगला नाही, तर हरी त्याला सांगत असे, "सर्वांचे विचार सारखे नसतात. गिरीची व माझी तुलना करुन त्यांत त्याचा अपमान होतो, म्हणून तो माझ्यावर रागावतो. नाहीतर आमची चांगली मैत्री आहे."

एके दिवशी गिरीचा मामा शंकर त्याच्याकडे आला. थोडा वेळ इकडच्या तिकडच्या गप्पा मारल्यानंतर शंकरने गिरीला म्हटलं, "अरे, तू किती हुशार आहेस! आमच्या गांवच्या जमीनदारांना दोन तरतरीत तरुणांची जरुरी आहे. एकाने काम करायचं आणि दुसऱ्याने त्यांना बातम्या, माहिती पुरवायची. तू जमीनदाराला माहिती सांगत जा, आणि तुझा शेजारी हरी काम करील! पण त्यांची

एक अट आहे. दोघांनी एकत्र जायचे; तरच ही नोकरी दोघांना मिळेल. ते पगारही चांगला भरपूर देणार आहेत."

"जर मी एकटाच गेलो तर तुमचे जमीनदार मला नोकरी देणार नाहीत कीं काय?" गिरीने विचारले.

"नाही, जे पगाराबाबतीत कुरकुरणार नाहीत अशाच तरुणांना जमीनदार कामावर ठेवतील. तुझा मित्र हरी अतिशय सुस्वभावी आहे. तुम्ही दोघे मिळून जर त्यांना भेटलात, तर तुम्हाला दोघांनाही ही नोकरी नक्कीच मिळेल. तुमचं भवितव्य एकदम बदलेल ही मला खात्री आहे." शंकरने गिरीला समजावत सांगितलं.

"मला नोकरी मिळो वा ना मिळो, मला त्याची मुळीच पर्वा नाही, पण कांही झालं तरी हरीला नोकरी मिळता कामा नये." गिरीने मोठ्या तोऱ्याने बोलला.

"अरे, हरी चांगला मुलगा आहे ना! मग तू त्याच्यावर एवढा जळतोस कां?" शंकरने विचारलं.

"त्याला वाटतं कीं माझ्याबरोबर त्याची तुलना केली गेली कीं मी आपोआपच वाईट ठरतो. म्हणून मी सांगतो कीं माझे भले होवो न होवो, त्याचे भले मात्र कांही झालं तरी होता कामा नये."

गिरी फारच मत्सरी आहे हे शंकरच्या लगेच लक्षांत आले. त्याच दिवशी शंकरने हरीला भेटून सत्य परिस्थिती समजावून सांगितली आणि म्हटले, "तुमच्या दोघांसाठी ही एक सुवर्णसंधी आहे. कसंतरी करुन तू गिरीची समजूत घाल आणि याचा विचार करा."

हरीने होकार दिला आणि तो गिरीला भेटायला गेला. गिरीने हरीचे बोलणे लक्षपूर्वक ऐकले, व नंतर तो म्हणाला, "हा जमीनदार कांही चांगला माणूस नाही असं मी बऱ्याच जणांकडून ऐकलंय. कांही दिवस गेले कीं तो मला काम करायला सांगेल आणि बातम्या सांगायचं काम तुझ्यावर सोंपवेल. मग मी नीट काम करीत नाही आणि तू नीट बातम्या सांगत नाहीस, असा बोल लावील. बघताबघता हातची नोकरी जाईल बघ. म्हणूनच मी हा प्रस्ताव नाकारला."

"मला वाटतं कीं हा तुझा केवळ भ्रम आहे. एकवार पुन्हां विचार करुन पहा ना!" हरीने सुचवलं.

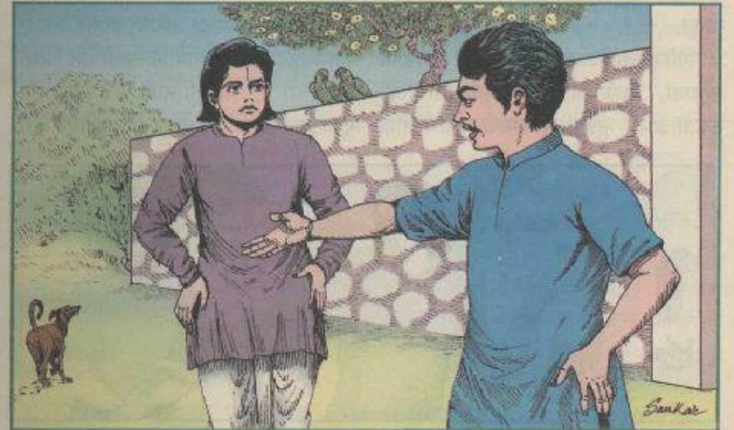
त्यावर चिडून गिरीने म्हटलं, "ठीक आहे,

माझा भ्रम आहे असं समज, पण लक्षांत ठेव. माझी वाणी अचूक आहे. माझ्या तोंडातून शब्द बाहेर पडतो, तो खरा ठरतो, हे माझ्या घरातली मंडळीदेखील सांगतात. गेल्या आठवड्यांत मला नासकवणी खायची इच्छा झाली, मी म्हटलं कीं दूध नासलं तर बरं! त्यादिवशी सारं दूध नासलं. तीन दिवसांपूर्वी आई म्हणाली कीं परसांतल्या झाडांना पाणी घाल. माझ्या तोंडून शब्द आला कीं पाऊस पडला तर किती बरं होईल! आणि खरोखरीच मुसळधार पाऊस पडला. आता मी म्हटलंय ना, कीं जमीनदार दुष्ट आहे, तर ते खरं होईल बघ! माझ्यावर विश्वास ठेव."

"तुझी कल्पना खरी आहे कीं नाही हे मला माहीत नाही, पण हातांत आलेली नोकरी निसटून जाईल, त्याचं मला फार वाईट वाटतंय बघ." हरीने दुःखी स्वरांत म्हटलं.

"नोकरी माझ्या हातूनही निसटते आहे कीं! माझ्यामुळे तुला ही चांगली संधी गमवावी लागते आहे असं तुला वाटतंय. पण हे खरं नाही. लौकरच तुला याच्यापेक्षां जास्त चांगली संधी मिळेल बघ. तेव्हां या गेलेल्या संधीचे दुःख होण्याऐवजी तुला मोठा आनंद वाटेल बघ. मी पुन्हां एकदा ठासून सांगतो, माझी वाणी अचूक आहे. माझा शब्द खराच ठरेल." गिरीने असं सांगून आपला हेतू स्पष्ट केला.

खरोखरीच चार दिवसानंतर एक आश्चर्य-कारक घटना घडली. हरीचा एक लांबचा नातेवाईक केशव याने 'येऊन भेट' असा निरोप धाडला. केशव शहरांत राहात होता. समुद्रावर सफरी करुन त्याने निरनिराळ्या व्यापार उद्योगांत बरीच संपत्ती गोळा केलेली होती. पण त्याला मूलबाळ नव्हते. आता वय झाले म्हणून त्याला

घरी आराम करायचा होता. आपल्या संपत्तीचा विनियोग समाजाच्या उपयोगी कार्यासाठी करावा अशी त्याची तीव्र इच्छा होती. त्यासाठी त्याला एक सुशील व सज्जन तरुण हवा होता. कुणीतरी त्याला हरीचे नांव सुचवले. तेव्हां केशवला वाटले कीं हरीला संपत्तीचा चौथा हिस्सा द्यावा, त्याला आपल्याजवळ राहायला बोलवावे आणि उरलेल्या संपत्तीचा उपयोग परोपकारासाठी करावा.

निरोप मिळाल्याबरोबर हरी लगेच केशवला भेटायला शहरांत गेला. केशवला हरी आवडला. कांही महिन्यानंतर हरी आपल्या गांवी परत आल्या. सर्वांसाठी त्याने चांगल्या भेटवस्तू आणल्या होत्या. त्याचे आईवडील, भाऊबहीण, गुरूजी, मित्र यांच्यासाठी खास किंमती वस्तू होत्या पण गिरीसाठी त्याने कांहीही आणलेले नव्हते.

गिरी हरीला भेटायला आला आणि आढ्यतेने म्हणाला, ''माझ्या अचूक वाणीमुळे तुझी इतकी उन्नती झाली. तुझ्या सुस्वभावी वृत्तीचे लोक नेहमी कौतुक करीत असतातच, पण तू मात्र मला विसरलास नि माझ्यासाठी कांहीच आणले नाहीस.''

हे बोलणे ऐकून हरी नाराजीने म्हणाला, ''तुझी इच्छा होती कीं मला नोकरी मिळूंच नये. त्यासाठी तू हातची संधी घालवलीस. ज्याचे हृदय निर्मळ व कोमल असते, त्याची वाणी अचूक असते. तसे तुझे नाही. दूध नासलं, किंवा पाऊस आला, या तुझ्या स्वार्थासाठी असलेल्या गोष्टी होत्या. आणि दुसरी एक महत्वाची बाब विसरलास जेव्हां एखाद्याच्या तोंडून वाईट गोष्टी निघून त्या खऱ्या ठरतात, तेव्हां लोक त्याला अचूक वाणी म्हणून नांवाजत नाहीत. लोक म्हणतात कीं त्याच्या जिभेवर काळा डाग आहे. आता राहिली भेटवस्तू, तुला भेटवस्तू देणे म्हणजे अयोग्य व्यक्तीचे कौतुक करणे! त्यामुळें मला नेहमी मदत करणाऱ्या, माझ्या हितचिंतकांचा अनादर झाला असता. कारण तुला त्यांच्याबरोबरीने लेखले गेले असते. म्हणून मी भेट आणली नाही.'' हे ऐकून गिरी मुकाट्याने खाली मान घालून तिथून निघून गेला.

अस्वल्या मांत्रिक

13

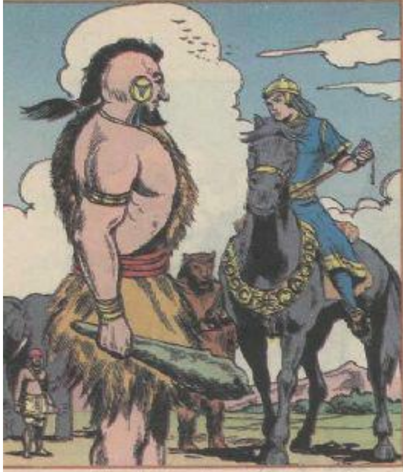
(दुर्मुखराजा धीर करुन आपले राज्य बळकावणाऱ्या सूर्यभूपतीचा पाठलाग करीत किल्ल्यांत शिरला. अस्वल्या वधिक आणि उग्रदंड किल्ल्याचे दरवाजे तोडण्याचे प्रयत्न करीत होते, तेव्हां मायावी मर्कट तिथें येऊन पोचला, परंतु कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाला तिथे पाठोपाठ आलेले पाहून त्याने किल्ल्याच्या तटावरुन आंतल्या बाजूला उडी मारली. त्यानंतर...)

कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाला पाहून वधिकाला चेव चढला. तिथेच आनंदाने फिरत आणि आपला परशू फिरवीत तो म्हणाला, ''महाराज! अहो, कित्येक दिवसानंतर आपणा दोघांचे दर्शन मला लाभले आहे. आता माझी दुर्दशा लवकरच संपेल.''

अस्वल्या मांत्रिक रेड्यावरुन खाली उतरला. वधिकाच्याजवळ जाऊन तो म्हणाला, ''अरे अस्वला! आत्ताच आनंदाने उड्या मारायला लागू नको. तो विचित्र वानर कांही खरा माकड नाही, तो मिथ्यामिश्र नांवाच्या मांत्रिकाचा शिष्य भ्रांतिमती आहे. त्याने माझा मंत्रदंड चोरलाय, तो आधी आपण परत मिळवला पाहिजे.''

उग्रदंडाला बघून कालीवर्मा आश्चर्याने म्हणाला, ''अरे अस्वल्या वधिका, हा राक्षस, हत्ती आणि हा परिवार कसा काय जमवलास?''

हे शब्द ऐकून उग्रदंड हळूंच हसला आणि म्हणाला, ''भाऊ, कालीवर्मा नांवाचे क्षत्रिय तरुण तुम्हीच ना? तुमची सारी माहिती मी अस्वल्या वधिकाच्या तोंडून ऐकली आहे. म्हणजे हे

अस्वल्या मांत्रिक असावेत होय ना?'' आणि दूरवर उभे असलेले चंद्रशिला नगराच्या राजा जितकेतूचे मंत्री आणि त्यांचे घोडेस्वार यांच्याकडे कालीवर्माचे लक्ष वेधीत तो पुढे म्हणाला, ''कालीवर्मा, मायामर्कटाने आम्हाला सांगितलं कीं तुमचा पाठलाग करणारे हे सैनिक जितकेतू राजाची माणसें आहेत. त्यांच्या संकटातून तुम्ही कसे काय वांचणार?''

अस्वल्या मांत्रिकाकडे वळून कालीवर्मा बोलला, ''गुरुजी! आपली काय आज्ञा आहे? आपण एकवार राजा जितकेतूला आपल्या शक्तीचा परिचय करुन दिला होता. तरी पण त्यांचा मंत्री जीवगुप्ताची आपल्यावर हल्ला करायची हिंमत होतेच कशी? हे मला कांही उलगडत नाही.''

अस्वल्या मांत्रिकाने एकदा किल्ल्याच्या बंद द्वाराकडे नजर फिरवून म्हटले, ''माझ्या गुरुला संकटात टाकणाऱ्या मांत्रिकाचा हा मायामर्कट शिष्य आहे. तो गुप्तपणे माझा पाठलाग करतोय, हे मला माहीत नव्हते. म्हणून अनवधानाने माझा मंत्रदंड मी घालवून बसलो आहे. मला माहीत असतं तर मी नदींत आंघोळ करायला उतरताना हा दंड काठावरच्या झाडाला टेकवून ठेवला नसता.''

अस्वल्या बधिकाने आपला परशू दोन्ही हातांवर आडवा ठेवला आणि मांत्रिकाच्यासमोर येऊन तो म्हणाला, ''मांत्रिकदेवा! आपला मंत्रदंड नसला तरी आपण काळजी करुं नये, हा परशूदेखील मंत्राने भारलेला आहे. ह्याच्या प्रभावापुढे उग्रदंड राक्षसदेखील घाबरला होता. आपण याचा स्वीकार करावा, आणि मला पूर्ववत माणसाचे रूप द्यावे.''

''पण तुला तर आपल्या गुरुला दुर्मुखराजाचे मस्तक अर्पण करायचे आहे ना? ती गोष्ट विसरलास कीं काय?'' उग्रदंड राक्षसाने मधेच विचारले.

दुर्मुखराजाचे नांव ऐकल्यावर मांत्रिक पळभर चक्रावला व म्हणाला, ''अरे वधिका! तो राजा अजून जिवंत आहे कां? मग मांडलिक सूर्यभूपती कोण आहे? किल्ल्याच्या आंत कुणाकुणामधे लढाई चाललेली आहे?''

अस्वल्या वधिकाने दुर्मुखचा पाठलाग करण्याच्या प्रसंगापासून सारी हकीकत थोडक्यांत सांगितली आणि म्हटले ''मांत्रिकदेवा! आपल्याला जे वाटलं होतं, तसा तो राजा दुष्ट

नाही. त्याउपर आपली इच्छा! आपण प्रथम मला मनुष्याचे रूप द्यावे. या अस्वल्याच्या कातड्यां-मधे मी उकाड्याने हैराण झालो आहे.''

''गुरुजी! बिचाऱ्या वधिकाची इच्छा आपण पूर्ण करा ना!'' कालीवर्माने समजूत घातली.

त्यावर अस्वल्या मांत्रिकाने जादूचा परशू हातांत घेऊन एक मंत्र पुटपुटला, आणि परशू वधिकाच्या पायांवरुन अलगद फिरवला. त्याबरोबर वधिकाचे पाय माणसाच्या पायासारखे झाले. त्यानंतर परशूचा स्पर्श साऱ्या शरीरावर फिरत हलकेच मस्तकापर्यंत होत गेला. कांही क्षणांतच अस्वल्या वधिकाचे मानवी शरीरांत रूप बदलले, पण त्याचे डोके मात्र अस्वलाचेच राहिले.

वधिकाला वाटलं कीं तो आता सर्व सामान्य माणसासारखा झाला आहे. म्हणून झटदिशी त्याने मांत्रिकाला साष्टांग नमस्कार घातला व तो म्हणाला, ''मांत्रिकदेवा! अहाहा! किती काळानंतर मी पुन्हां माणसासारखा झालो आहे. मला किती आनंद झालाय ते शब्दांत सांगणेही कठीण आहे.''

हे ऐकून नागमल्ल व इतर सर्वजण हंसू लागले. वधिक त्यांच्याकडे बावचळून बघत राहिला. त्यावर उग्रदंड राक्षसाने आपल्या दगडी गदेने वधिकाच्या डोक्याला स्पर्श करीत म्हटले, ''अरे वधिका, गळ्यापर्यंत तुझे शरीर माणसाचे जरुर आहे, पण मस्तकाचे काय?''

वधिकाने लागलीच दोन्ही हातांनी आपले डोके चांचपून पाहिले आणि जोराने ओरडत तो

म्हणाला, ''मांत्रिकदेवा! किती अन्यायी आहे हे! माणसाच्या शरीरावर अस्वलाचे डोके? अस्वलाच्या शरीरांपेक्षां या रुपांत लोक माझी टर उडवतील. हे असले शरीर घेऊन मी जगूं शकणार नाही!''

अस्वल्या मांत्रिकाने गंभीर चेहरा करीत म्हटले, ''हे बघ वधिका! तू काळजी करुं नकोस. सध्यां तू याच्यावरच समाधान मान. तुझे डोके जरी अस्वलाचे राहिले असले, तरी त्यांतली बुद्धिमत्ता तर माणसाचीच आहे ना? माझा मंत्रदंड जो त्या दुष्ट भ्रांतिमतीने मायामर्कटाच्या रुपांत येऊन चोरला आहे, त्यांत माझी थोडी मंत्रशक्ती आहे म्हणून मी तुला पूर्णपणे माणूस बनवूं शकलो नाही. तरीसुद्धां तो मंत्रदंड हातांत मिळाला, की मी तुला तुझे पूर्वीसारखे रूप मिळावे म्हणून जरुर प्रयत्न करीन.''

डबडबलेल्या डोळ्यांनी बघत वधिकाने त्याला सांगितले, "या विचित्र रुपांत मला बघून जितकेतु राजा मला मुख्य वधिकाचे पद कसे देतील?"

वधिकाची चिंता पाहून कालीवर्माला त्याची दया आली. वधिकाच्या खांद्यावर हात ठेवून तो त्याला धीर देत म्हणाला, "अस्वल्या वधिका! तू घाबरुं नकोस. मांत्रिक गुरुजींचा मंत्रदंड हरवला आहे हे जेव्हां राजा जितकेतूचा मंत्री जीवगुप्त ह्याला समजले, तेव्हां तो हिंमत धरुन आमचा शेवट करण्यासाठी सैनिक घेऊन आमचा पाठलाग करीत करीत इथपर्यंत येऊन पोंचला आहे. आपण त्या लोकांपासून सावध राहायला हवं!"

अस्वल्या वधिकाने जीवगुप्त मंत्र्याच्या दिशेने बघितले व भीतीने कांपऱ्या स्वरांत तो म्हणाला, "मला त्या राजाचं कांही ठाऊक नाही, पण हा मंत्री मात्र निश्चित माझे डोके उडवील."

हे ऐकून अस्वल्या मांत्रिकाने जादूचा परशू पुन्हां वधिकाच्या हातांत देत म्हटले, "अरे वधिका! तू जरा धाडसीपणाने वागलास ना, तर हा परशू तुझे रक्षण करील." आपल्या कमरेची तलवार उपसून मांत्रिकाने पुढे सांगितले, "ही तलवार त्या मर्कटाने चोरलेल्या मंत्रदंडा इतकी शक्तिशाली नसली, तरी ही जरुर माझे रक्षण करायला पुरेशी आहे."

"पण मग माझा चरितार्थ, माझी नोकरी याचं काय होईल? इथे असलेल्या डाकू नागमल्ल आणि त्याचे साथीदार यांच्यासारखा कांही मी वाटसरुंना लुटण्याचे नीच काम करणारा माणूस नाही." वधिकाने आपली समस्या मांडली.

त्याचे शब्द ऐकताच नागमल्ल डाकू संतापला आपल्या कमरेला लटकणारी तलवार खाली टाकून म्हणाला, "अरे अस्वल डोक्या! तू मला नीच म्हणतो आहेस काय? अरे, लोकांच्या मदतीने आणि सैनिकाच्या बळावर कुणीही आलतूफालतू राज्यकर्ता असूं शकतो, पण अरण्यांतल्या निर्जन वाटेवरुन जाणाऱ्या वाटसरुंना लुटून जगायचं याला खरी हिंमत आणि शौर्य लागतं बरं! मी माझी तलवार खाली टाकली आहे; तू ही तुझा जादूचा परशू खाली ठेव आणि ये माझ्याशी मल्लयुद्ध खेळायला!" असं म्हणून नागमल्लने आव्हान दिलं.

अस्वल्या मांत्रिक आता चिडला. त्याने सर्वांकडे नजर फिरवली आणि कालीवर्माला म्हटलं, "कालीवर्मा, या मूर्खांना ते कोणत्या संकटात सांपडले आहेत ते अजूनही कळलेलं नाही. सर्वांना पकडून त्यांचा शिरच्छेद करण्यासाठी राजा जितकेतूचा मंत्री कांहीतरी योजना तयार करतो आहे. किल्ल्यांत दुर्मुखराजा विजयी झाला किंवा त्याचा मांडलिक जिंकला, तरी आपण संकटात आहोतच. तो दुष्ट मायावी मर्कट त्यांना आपल्याविरुद्ध चिथावण्याचा जरूर प्रयत्न करील."

तलवार उपसून कालीवर्मा रागावून बोलला, "मांत्रिक गुरुजी काय सांगताहेत ते ऐकूं आलं कां? इथें तुमचा सर्वांचा नेता आता कोण आहे, ते ठाऊक आहे?" उग्रदंड राक्षस सोडून बाकी सर्वजण एकमुखाने ओरडले, "कालीवर्मा की जय!"

कालीवर्माने समाधानाने मान डोलावली व उग्रदंडाकडे आपला मोहरा वळवला. तोच जीवगुप्त मंत्र्याचा एक घोडेस्वार उलटी तलवार हातात घेऊन तिथे पोंचला. आपला घोडा थांबवीत तो स्वार म्हणाला, "सर्वजण लक्षपूर्वक ऐका. महाराज जितकेतू यांचे मंत्री जीवगुप्त यांच्याकडून मी एक खास संदेश घेऊन आलो आहे."

"अरेच्या! म्हणून ही तलवार तू उलटी पकडली आहेस होय? फार छान! सांग, काय संदेश आहे?" कालीवर्माने विचारलं.

"इथें हजर असलेल्या नगराच्या प्रमुख वधिकाला लगेच आपल्यासमोर येण्यास महामंत्री यांनी आज्ञा केली आहे. त्याबरोबर राजाने शिरच्छेदाची शिक्षा केलेला कालीवर्मा नांवाचा गुन्हेगार पळून गेला आहे. त्याला पकडून आणायची मंत्र्यांची आज्ञा आहे." जीवगुप्त मंत्र्याच्या दूताने संदेश दिला.

हे बोलणे ऐकून अस्वल्या मांत्रिक हळूंच

हंसला नि वधिकाला म्हणाला, ''काय रे वधिका! मंत्र्यांची आज्ञा ऐकलीस ना? काय करणार आहेस तूं?''

अस्वल्या वधिकाला कांही निर्णय घेता येईना. दोनतीन क्षण खाली मान घालून तो गप्प उभा राहिला आणि नंतर म्हणाला, ''कालीवर्मा राव, आपली काय आज्ञा आहे? हे अस्थलचे मस्तक घेऊन मी नगरांत गेलो तर पोरेटोरे मला दगड मारुन माझा प्राण घेतील. यांतून वांचण्याचा कांहीतरी मार्ग मला सांगा!''

आपली तलवार वधिकाच्या शरीरावर टेकवून कालीवर्मा म्हणाला, ''वधिका! तुझी स्वामीभक्ती खरोखरच कौतुकास्पद आहे. आता सर्वांत प्रथम आपण किल्ल्याच्या आंत पोंचायचं आणि त्या मायामर्कटाला पकडायचं. आपण उशीर केला नाही तर दुर्मुखराजाचे प्राण वांचतील. जितकेतू-पेक्षां दुर्मुख हा सर्व दृष्टीने जास्ती चांगली व्यक्ती आहे. आता राहिले या जीवगुप्त मंत्र्याच्या दूताला उत्तर! तुझ्या परशूने तू ह्याचे डोके उडवणार आहेस, कीं त्याची तलवार मोडून टाकून त्याला पळून जाऊं देणार आहेस, हे तुझ्या इच्छेवर अवलंबून आहे.''

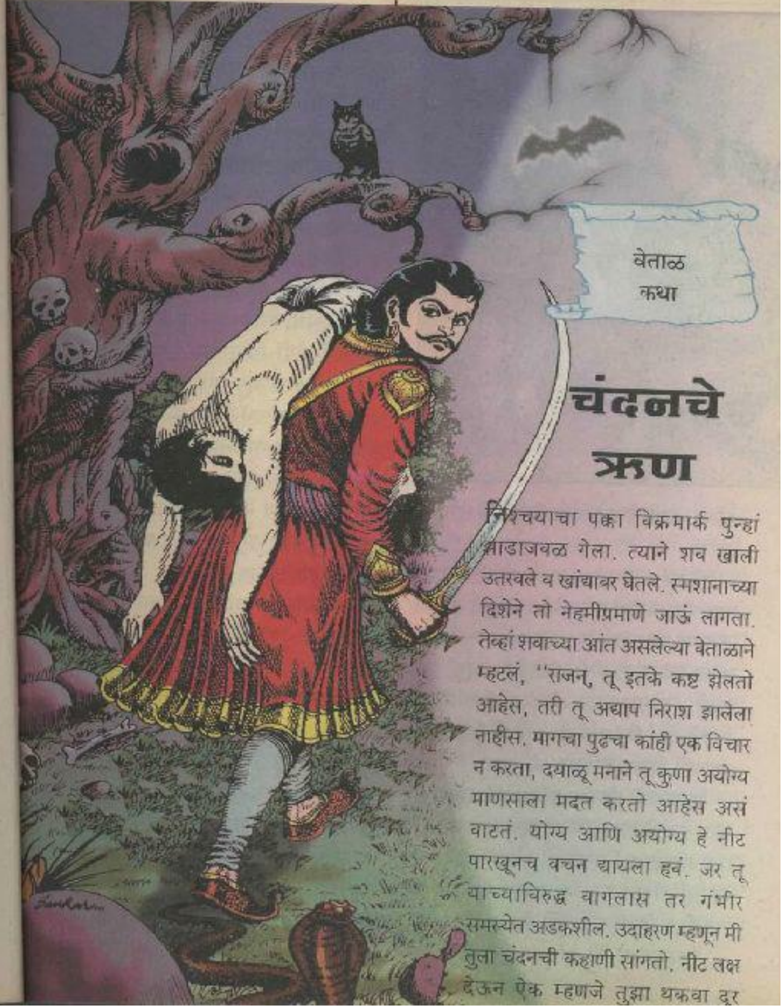
दुसऱ्याच क्षणीं अस्वल्या वधिकाने ''सिरस भैरव!'' अशी आरोळी ठोकली आणि त्याने त्या दूतावरच उडी घेतली, त्याच्या हातांतल्या तलवारीचे खेचून तुकडे केले व ते दूर फेंकून देऊन तो म्हणाला, ''अरे नालायक दूता! मी जितकेतू राजाचे मीठ खाल्लंय. त्याच्या बदल्यांत मी वधिकाची नोकरी केली. तेव्हां माझे ऋण चुकते झाले आहे. जीवगुप्त मंत्र्याला जाऊन सांग कीं इथून निमूटपणे चालते व्हा, नाहीतर त्याच्या मस्तकाचा बळी मला सिरस भैरवाला चढवावा लागेल.''

हा निरोप ऐकून जीवगुप्ताचा दूतही चिथरला, त्याने आपला घोडा परत जाण्यासाठी वळवला, तेवढ्यांत किल्ल्याच्या बंद दरवाजाच्या दिशेने मोठ्या आवाजांत घोषणा ऐकूं येऊं लागल्या, ''कालीवर्मा की जय!''

अस्वल्या मांत्रिकासकट सर्वांनीच त्या दिशेने वर बघितले. किल्ल्याचे दरवाजे धडाधडा जळत होते.

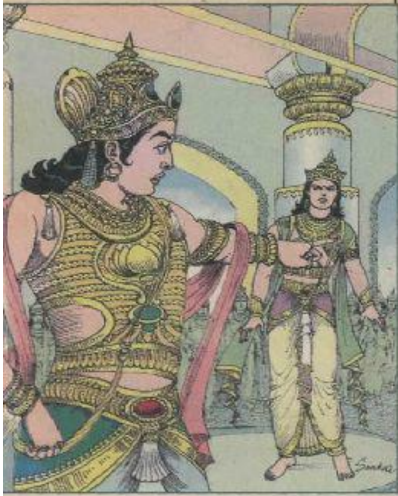
(क्रमशः)

चंदनचे ऋण

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. त्याने शव खाली उतरवले व खांद्यावर घेतले. स्मशानाच्या दिशेने तो नेहमीप्रमाणे जाऊं लागता. तेव्हां शवाच्या आंत असलेल्या वेताळाने म्हटलं, ''राजन्, तू इतके कष्ट झेलतो आहेस, तरी तू अद्याप निराश झालेला नाहीस. मागचा पुढचा कांही एक विचार न करता, दयाळू मनाने तू कुणा अयोग्य माणसाला मदत करतो आहेस असं वाटतं. योग्य आणि अयोग्य हे नीट पारखूनच वचन द्यायला हवं. जर तू याच्याविरुद्ध वागलास तर गंभीर समस्येत अडकशील. उदाहरण म्हणून मी तुला चंदनची कहाणी सांगतो. नीट लक्ष देऊन ऐक म्हणजे तुझा थकवा दूर

होईल." आणि वेताळ चंदनची कहाणी सांगायला लागला.

श्वेतास्य नांवाच्या एका गंधर्व राजाकडे भाग्यनाथ काम करीत होता. तिथे सुप्रिया नांवाच्या एका अप्सरेवर त्याचे प्रेम जडले. तिने त्याला एक सुंदर मोठी हस्तिदंती संदूक देऊन म्हटले, "श्वेतास्यच्या कोषागारांतल्या किंमती रत्नांनी ही पेटी भरून जर मला दिलीस तर मी तुझ्याशी विवाह करीन."

भाग्यनाथने ही गोष्ट श्वेतास्यला सांगितली. थोडा वेळ विचार करुन श्वेतास्य म्हणाला, "मी तुला माझ्या खजिन्यांजली किंमती रत्ने जरूर देईन. जितक्या रत्नांच्या जखमा तू सहन करुं शकशील, तेवढी रत्नें तुझी होतील."

भाग्यनाथने ही अट कबूल केली, पण पहिल्याच जखमेची वेदना त्याला सहन होईना. त्याने "तिथेच थांबावे" अशी श्वेतास्यला त्याने विनंती केली. श्वेतास्य हंसून म्हणाला, "माझी संपत्ती मी कोणत्याही परिस्थितींत कुणालाही देत नसतो. तुझे प्रेम जर खरे असते, तर मी तुला अवश्य मदत केली असती. तू सुप्रियाला विसरुन जावंस हे श्रेयस्कर!"

"तुम्ही मला फसवलंत. ही कसली प्रेमाची परीक्षा? तुमची रत्नें ज्या वेदना देत आहेत, त्या कोणताही प्रेमी सहन करुं शकणार नाही." भाग्यनाथने कळवळून सांगितले.

त्यावर श्वेतास्यने चिडून म्हटले, "चूक तुझी आणि मला दोष कां देतोस? ही संदूक मी तुला नवरत्नांनी भरून देईन. जोपर्यंत तिच्यापासून तुझी सुटका होत नाही, तोपर्यंत गंधर्वलोकांत तुला स्थान नाही. या संदुकीच्या पाशातून कांही तू आता मुक्त होणार नाहीस!"

भाग्यनाथने श्वेतास्यच्या पायांवर लोळण घेऊन म्हटले. "हा शाप सहन करणे मला अशक्य आहे. मला त्यांतून सुटका होईल असा कांहीतरी मार्ग दाखवा."

श्वेतास्यला त्याची दया आली. त्याने म्हटलं, "पृथ्वीलोक हा प्रेममय आहे. तिथें गेलास तर तुला अनेक महान प्रेमी भेटतील. तेच तुला या शापातून मुक्त होण्याचा मार्ग सांगतील."

संदूक घेऊन भाग्यनाथ भूलोकावर आला. त्याने वैराग्याचा वेष धारण केला आणि खऱ्या प्रेमीजनांचा तो शोध घेऊं लागला. तो बरेच दिवस हिंडत होता. एके दिवशी त्याला

जनकपुरच्या चंदनच्या प्रेमकहाणीबद्दल कळले. हा चंदन रामचा, एका शेतकऱ्याचा, सर्वांत धाकटा मुलगा होता.

राम दररोज सकाळी उठून शेतावर जात असे. त्याचे आईवडील व बायको, घरीच राहून घरांतले कामकाज सांभाळत होते. रामच्या थोरल्या मुलाने, वीरने गांवातच किराणा मालाचे दुकान चालूं केले होते. असे सर्वजण उद्योगांत गुंतलेले होते. एकटा चंदन तेवढा महाआळशी व सुस्त होता. त्याला किती रागावले तरी कांही परिणाम होत नव्हता.

जवळच्या नगरांतल्या विशाल नांवाच्या एका सधन गृहस्थाची इच्छा होती कीं त्याची मुलगी मल्लिका हिचा विवाह वीरशी व्हावा. त्याच्या निमंत्रणावरुन राम साऱ्या परिवारासह विशालकडे नगरांत गेला. वीरला मल्लिका आवडली. लग्नाचा मुहूर्तदेखील ठरला.

त्यावेळेला चंदनने मल्लिकाची बहीण मनोहारी हिला बघितले. ती बहिणीपेक्षांही सुंदर होती. चंदनला ती आवडली. पण जेव्हां तिला कळलं की चंदन आळशी आहे, तेव्हां तिने त्याच्याकडे अजिबात बघितले नाही.

तिच्या या वागण्याचा चंदनला फारच राग आला. कांहीही झालं तरी हिच्याशीच लग्न करायचे असा त्याने निश्चय केला.

एकदा तो तिला भेटून म्हणाला, "मला तुझ्याशी लग्न करायचे आहे. तुला हे पसंत आहे कां?"

मनोहारीने लगेच उत्तर दिलं, "जर तू माझ्यासाठी नवीन घर विकत घेतलंस तर मी नक्की

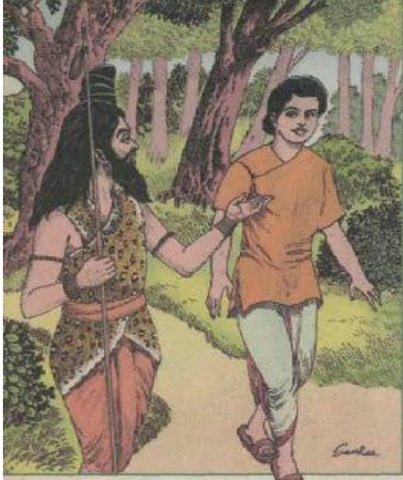
तुझ्याशी लग्न करीत."

"ठीक आहे, घेईन नवीन घर! पण तोपर्यंत तू दुसऱ्या कुणाशी लग्न करता कामा नयेस." चंदनने अट सांगितली. "नवीन घर घ्यायला किती वेळ लागेल ते सरळ स्वच्छ सांगून टाक." मनोहारीने सांगितले. "तू इथेंच थांब. मी दादाला विचारुन या प्रश्नाचं उत्तर तुला येऊन सांगीन."

"माझ्यासाठी घर खरेदी करायचं असेल तर तुझ्या दादांची परवानगी हवी की काय?" मनोहारीने जरा रुक्ष स्वरांत विचारलं.

"परवानगी हवी असं नाही. पण घर घ्यायला पैसे लागतात ना?" चंदन म्हणाला.

"तसं नाही हं चालणार. तुझ्या स्वतःच्या पैशांनी तू घर विकत घेतलं पाहिजेस. तुझे दादा व वडील, ह्यांनी जे कमावलंय, ते त्यांच्या

मेहनतीचं फळ आहे. तू कष्टाने जे मिळवशील, ते तुझं धन आहे." मनोहारीने स्पष्टपणे सांगितलं.

चंदन बुचकळ्यांत पडला. तो गप्प बसला. पण वीरच्या लग्नानंतर त्याने आपली व्यथा नव्या वहिनीला सांगितली.

ते ऐकून मल्लिका चकितच झाली. तीन चार श्रीमंत तरुण मनोहारीशी लग्न करायला उत्सुक होते, पण त्यापैकी तिला कुणीही पसंत पडला नव्हता. मल्लिकाने ही गोष्ट चंदनला सांगून म्हटले, "यावरुन मनोहारी पैशाच्या मागे लागलेली नाही हे उघड आहे. तिने तुला घर घ्यायला सांगितले आहे, याचा अर्थ तिला तू आवडला आहेस. जर माझ्या बहिणीशी लग्न करायची तुझी इच्छा असेल तर तुला कष्ट करुन पैसे कमवावेच लागतील. दुसरा कांही पर्याय मला दिसत नाही."

आता पैसे कसे मिळवावे हा विचार चंदनला सतावू लागला. नेमका त्याच वेळेला, गंधर्व भाग्यनाथ बैराग्याच्या वेषांत तिथे आला. चंदनच्या घरी त्याने सुग्रास भोजन केले आणि सर्वांना आशिर्वाद दिले. चंदनने त्याला आपली समस्या सांगितली.

त्याच्याकडे प्रेमळपणे पाहात बैरागी म्हणाला, "वा, तू तर अगदी खराच प्रेमवीर दिसतो आहेस. माझ्याबरोबर चल. तीन कठीण कामें मी सांगतो; ती करुन दाखव. एका दिवसांत तू कोट्याधीश होशील."

चंदन त्या बैराग्याच्या पाठोपाठ गेला. गांवाबाहेरच्या डोंगरावर एक गुहा होती. तिथे दोघेजण गेले. आंत अंधार होता. बैरागी चंदनला म्हणाला, "इथें पद्मासन घालून बैस. हनुमानाचा जप कर. क्षणभर देखील न झोंपता डोळे मिटून एक दिवस राहा. जेव्हां मी येऊन हांक मारीन, तेव्हांच डोळे उघड. त्यानंतर काय करायचे ते मी तुला सांगीन."

चंदनने लगेच ध्यान लावले. त्यावेळी अनेक आवाज येऊं लागले. कुणीतरी त्याला जोराने मारत आहेत असं वाटत होतं. तरीदेखील चंदनने आपले आसन हलवले नाही. दुसऱ्या दिवशी जेव्हां बैराग्याने गुहेंत येऊन त्याला हांक मारली. तेव्हांच त्याने डोळे उघडले. त्याबरोबर गुहेंत प्रकाश दिसूं लागला.

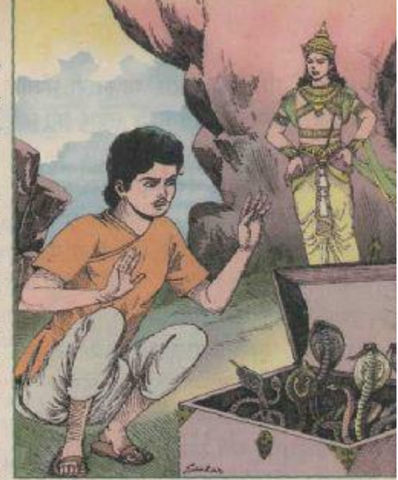
बैराग्याने कौतुकाने म्हटले, "शाबास! समोरच्या भिंतीवर राक्षसाची तसबीर आहे, तिच्याजवळ जा. ती तसबीर जे सांगेल ते कर."

राक्षसाची ती तसबीर फारच भेसूर होती. पण चंदन निर्भयपणें तसबिरीजवळ गेला. ती तसबीर मोठ्याने हंसू लागली व म्हणाली, "तुझा उजवा हात माझ्या तोंडात ठेव."

बेडरपणे चंदनने तसबिरीवरच्या तोंडावर हात ठेवला. त्याबरोबर ते तोंड बंद झाले. चंदनला वाटले कीं त्याचा हातच कुणीतरी चावून चावून खातो आहे. त्याला अतिशय तीव्र वेदना होत होत्या, पण त्याने त्या सोसल्या. थोड्या वेळाने तसबिरीने आपले तोंड उघडून म्हटले, "माझ्या पोटांत तुला एक किल्ली मिळेल. ती घेऊन माझ्या बेंबीत ठेव."

चंदनने किल्ली घेऊन ती बेंबीत ठेवली. क्षणार्धात गुहेची ती भिंत दुभंगली आणि बैरागी व चंदन दोघेही आंत शिरले. तिथें त्यांना एक लोखंडी पेटी दिसली. बैरागी चंदनला म्हणाला, "या पेटींत करोडो रुपयांची हिरे, माणकें व रत्नें आहेत. हिचं झांकण जर तुला उघडायचं असेल तर तुझे ज्या व्यक्तीवर खूप प्रेम आहे, अशा व्यक्तीची शपथ घेऊन, तू मूठ बंद करायची आणि सारी शक्ती एकवटून या पेटीला जोराने धक्का द्यायचा आहेस. या प्रयत्नांत तुझी बोटे तुटतील, रक्ताची धार सुरुं होईल, पण हे काम थांबता कामा नये."

चंदनने मनोहारीची शपथ घेतली आणि मूठ आवळून त्या पेटीला जोराने धक्का दिला, पण झांकण कांही उघडेना. निराश न होता चंदनने पांचसहा वेळा पेटीला जोराने धक्का मारला. बोटांतून रक्त वाहायला लागले व जखमा झाल्या.

रक्त बघून तो बेशुद्ध झाला. दुसऱ्याच क्षणीं, पेटीचे झांकण उघडले. त्यानंतर बैराग्याचे भाग्यनाथमधे रुपांतर झाले, आणि त्याने चंदनच्या अंगावरुन हात फिरवला. चंदन शुद्धीवर आला.

भाग्यनाथने त्याच्याकडे प्रेमाने बघून म्हटले, "अरे पोरा, तुझ्या प्रेमामुळे मला मुक्ती मिळाली आहे. त्याचे फळ म्हणून या पेटीतली सारी संपत्ती मी तुला देतो आहे." आणि भाग्यनाथने आपली कथा त्याला सांगितली.

ती ऐकून चंदन चकितच झाला. भानावर येऊन त्याने पेटींत डोकावून पाहिले. तिथें त्याला फुत्कार सोडणारे सर्प दिसले. त्याने हे सांगितल्यावर भाग्यनाथ म्हणाला, "पेटीचं झांकण उघडण्यात तर तू यशस्वी झाला आहेस. तेव्हां तू निश्चित प्रेमवीर आहेसच. पण तू

कुणाचा तरी ऋणी आहेस, म्हणून ही संपत्ती तुझ्या डोळ्यांना दिसत नाही. तडक घरी जा आणि साऱ्या परिवाराला घेऊन इथें ये."

कांही वेळानंतर चंदनच्या बरोबर घरांतली सारी मंडळी आली. पण त्यांच्यापैकी कुणालाच चंदन कुणाचा ऋणी आहे, ते सांगता येईना. भाग्यनाथने त्यांना सांगितलं, "तुम्ही प्रत्येकजण आळीपाळीने पेटींत डोकावून बघा. तुमच्यापैकी जो कुणी चंदनपेक्षां जास्त निष्ठावंत प्रेमी असेल, तरच ही संपत्ती त्याच्या डोळ्यांना दिसेल."

वीरखेरीज इतर सर्वांना आंत फुत्कार सोडणारे सर्पच दिसले. पण सर्वांत शेवटी वीरने जेव्हां डोकावून पाहिले तेव्हां त्याला मात्र त्यांतले सोने, रत्नें ही संपत्ती दिसली. भाग्यनाथने वीरची स्तुती करुन म्हटले, "तुमचा परिवार हा एकत्र कुटुंबाचा आहे. म्हणून ही संपत्ती तुम्हा सर्वांची आहे." आणि भाग्यनाथ अदृश्य झाला.

वेताळाने कहाणी सांगून राजाला विचारले, "राजन्, चंदनचे मनोहारीवर किती प्रेम आहे हे जाणून घेण्यासाठी भाग्यनाथने त्याची कठीण परीक्षा घेतली. चंदन त्यांत उत्तीर्ण झाला. अशा वेळी पेटींत इतरांना सर्प दिसतात आणि वीरला मात्र सोने, रत्ने दिसतात; हे जरा विचित्र आणि विसंगत नाही कां वाटत? गंधर्वाने आपले मायाजाल तर यांच्यावर पसरले नसेल? माझ्या या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू मौन पत्करलेस, तर तुझ्या मस्तकाची शंभर शकले होऊन पडतील."

विक्रमार्कने उत्तर दिले, "त्यांत कांहीही विचित्र अथवा विसंगत नाही. प्रेमासाठी प्राणत्याग करणारे देखील उत्तम प्रेमी असतात. पण जे आपल्या कुटुंबाची जबाबदारी सक्षमपणे आणि आनंदाने उचलतात, ते जास्त श्रेष्ठ ठरतात. कारण त्यांना साऱ्या कुटुंबाविषयी प्रेम असते. अशा सामान्य व्यक्तीचे प्रेम मात्र महान व असामान्य असते. यामुळे पेटींतली संपत्ती फक्त वीरच्याच डोळ्यांना दिसली."

राजाचे मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ पुन्हां शवासहित अदृश्य झाला व झाडावर जाऊन बसला. *(आधार : सुभद्रा यांची रचना)*

वानर युवराजाचा झाला नरवीर युवराज

हजार वर्षांपूर्वीपर्यंत इराकमधल्या एका घनदाट जंगलात एक अद्भुत गाणे ऐकूं येत असे. तिथला राजा व इतर अनेकजण नदीच्या ओहळापाशी ते गाणे ऐकायला थांबून राहात. आणि गाणे ऐकल्यानंतर आनंदाने निघून जात. तो गायक उडून जाऊं नये म्हणून त्यावेळीं ते नदींदेखील ओलांडीत नसत.

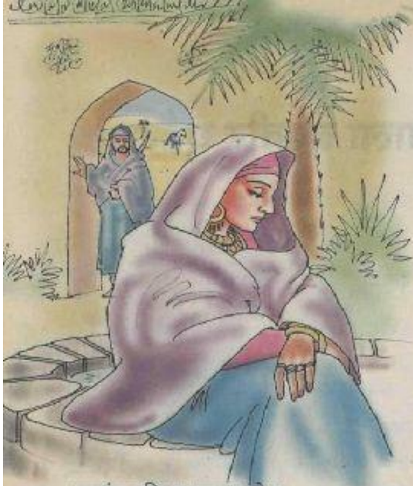
तो गायक उडून कसा जात होता? अहो, हा गायक म्हणजे एक सोनेरी पक्षी होता आणि तो सोनेरी झाडावरच राहात होता. हे झाड आणि हा पक्षी तिथे कसा आला ते या दंतकथेत आपण पाहूं या.

कोणे एके काळी एक राजा होता. त्याला सहा राण्या होत्या आणि प्रत्येकीला एकेक मुलगा होता. म्हणजे राजाला सहा राजपुत्र होते. पण ह्या राजाला सातवा मुलगाह्वा होता. फरक इतकाच कीं साही राजपुत्र राजवाड्यांत जन्मले होते आणि सातव्या राजपुत्राचा जन्म नि संगोपन अरण्यांत झाले होते.

राजाला शिकारीचा नाद होता आणि त्याला हरणाचे मांस फार आवडत असे. पण त्याने स्वतः मारलेल्या हरणाचेच मांस तो खाई. आता राजवाड्यांतल्या मुदपाकखान्यांत कांही कमी आचारी होते कां? पण राजासाठी हा खास पदार्थ बनवण्याची जबाबदारी साही राण्यांची होती. त्या आळीपाळीने उत्तम स्वयंपाक करीत होत्या. त्यांतली कोणती राणी सर्वांत जास्त सुगरण होती हे राजाला कधी सांगता आले नाही.

एक दिवस राजा म्हणाला, "आज मी हरणाची शिकार करुन आणतो. ते मांस तुम्ही वाटून घ्या आणि प्रत्येकीने त्याचा वेगवेगळा रस्सा बनवायचा, कोण जास्ती स्वादिष्ट रस्सा करते ते मला पाहायचंय." आणि तो सकाळींच शिकारीला गेला. पण काय दुर्दैव, त्या दिवशी त्याला हरीण कांही दिसलं नाही. दुपार होऊं लागली. पण हात हालवीत परत राजवाड्यांत जायची अहंकारी राजाची तयारी नव्हती. त्याने आपल्यासोबतचे रक्षक राजवाड्यावर परत पाठवले आणि राण्यांना निरोप दिला कीं तो सुखरूप होता; पण हरणाची शिकार मिळाल्यानंतरच तो परत येणार होता. वेळ पडलीच तर तो रात्रभर

अरण्यांतच विश्राम करणार होता.

उन्हें टळल्यानंतर राजा उतावीळ होऊं लागला, आणि त्याने घोड्याला टांच दिली. तो अरण्याच्या कडेने जाऊं लागला. त्याने बरेच अंतर काटले, तोपर्यंत सूर्यास्ताची वेळ झाली. त्याला हरीण कांही दिसले नाही, परंतु त्याला अनपेक्षितपणे दुसरेच दृश्य दिसले. एक ओसाड राजवाडा समोर दिसत होता. तो आंत गेला. तिथे त्याला एक रूपवती तरुणी एकटीच बसलेली दिसली. इतके अनुपम सौंदर्य त्याने आजपर्यंत कधीही पाहिलेले नव्हते.

ती सुंदरी एक राजकन्या होती. तिने तिची कथा सांगितली. एका राक्षसाने तिच्या माता पित्यांना आणि त्यांच्या चिमुकल्या राज्यांतल्या सर्व प्रजाजनांना मारुन टाकले. त्याला पांच वर्षें झाली होती. आता त्या राक्षसाला हिच्याशी लग्न करायचे होते. पण पृथ्वीलोकांतल्या मानवतरुणीशी जर लग्न करायचे असले तर तिच्या अटी त्याने मान्य केल्याच पाहिजेत, असा त्या राक्षसाला शाप होता.

राजकन्येने एका बेटावर एक सोनेरी झाड आणि सोनेरी पक्षी असल्याचे ऐकले होते. त्या पक्षाचे गाणे जो ऐकेल तो दुष्ट असला तरी त्याचा स्वभाव दयाळू व दिलदार होईल. असेही तिने ऐकले होते. राजकन्येने ते झाड व सोनेरी पक्षी आणण्याची कठीण अट राक्षसाला घातली होती.

ते झाड कुठे आहे ते राक्षसाला माहिती होते, पण ती वाट अत्यंत बिकट होती. जर राक्षस झाड व पक्षी घेऊन वर्षभरांत परत आला नाही, तर त्या प्रयत्नांत तो मरण पावला असे ती समजणार होती. त्यानंतर तिचे इतर कुणाशीही लग्न झाले तरी चालणार होते. पण तिच्या पोटी जो मुलगा जन्माला येईल तो वानरासारखा दिसणारा झाला असता.

त्या शापित तरुणीशी लग्न करण्याचा मोह राजाला आवरेना. तिला घेऊन तो राजवाड्यावर परत गेला. हरीणाऐवजी राजाने एक सुंदर तरुणी आणलेली पाहून साही राण्या हतबुद्ध झाल्या. राजा या नव्या राणीवर फारच खूष होता. हे पाहून साही राण्या तिचा द्वेष करुं लागल्या. पण जेव्हां तिला माकडासारखा दिसणारा मुलगा झाला, तेव्हां मात्र त्या राण्यांना खूप आनंद झाला!

परंतु अहंकारी राजाला मात्र नव्या राणीची आता लाज वाटूं लागली. त्याने तिला राज्याबाहेर हांकलून दिले आणि अरण्यांतल्या त्या ओसाड राजवाड्यांत तिची पाठवणी केली. मात्र तिच्यासोबत त्याने दासदासी पाठवले व आरामशीरपणे तिच्या राहाण्याजेवण्याची नीट सोय केली.

त्या अरण्याजवळच एका विद्यावंताने चालवलेले गुरुकुल होते. साही राजपुत्र तिथेच विद्यार्थी म्हणून राहात होते. लौकरच हा सातवा राजपुत्रही त्या गुरुकुलांत दाखल झाला. जरी तो माकडाच्या

पिल्लासारखा दिसत होता, तरी गुरुजींनी त्याला प्रवेश नाकारला नाही. कारण तोदेखील राजाचाच मुलगा होता! पण तो इतका हुशार निघाला कीं गुरुजींना त्याचा अभिमान वाटायला लागला. वर्षभरांत त्याने त्याच्या भावांपेक्षां दसपट ज्ञान व विद्या मिळवली.

साहजिकच सहा राजपुत्र त्याचा मत्सर करुं लागले. एके दिवशी त्यांनी शाळेच्या झोंपड्यांना आग लावली आणि हे व्रात्य काम ह्या माकडराजाचेच होते अशी पित्याकडे कागाळी केली. राजाने सातव्या पुत्राला पकडले आणि भर दरबारांत सैनिकांना सांगितले कीं या गुन्ह्यासाठी या माकडाला एका जुन्या, वापरांत नसलेल्या होडीत बसवावे आणि ती होडी समुद्रांत लोटून द्यावी.

राजाज्ञेचे पालन अर्थातच झाले. पण लौकरच गुरुजी दरबारांत आले. त्यांनी खरी गोष्ट सांगितली कीं कारस्थान सहा राजपुत्रांचे होते; आणि सातवा राजपुत्र निरपराध होता.

"सातव्या राजपुत्राला परत आणा! त्याच्यावर घोर अन्याय झालेला आहे!" दरबारांतल्या मंडळींनी सांगितलं. पण आता उशीर झाला होता. ती जुनी होडी समुद्रांत खूप खोल अंतरावर गेली होती. वाऱ्याचाही जोर होता. दरबारांतले मानकरी चिडले. त्यांनी साही राजपुत्रांनादेखील राजाने हद्दपार करावे म्हणून आग्रह धरला. राजाने त्या राजपुत्रांना एका नावेत बसवून ती नाव समुद्रांत सोडली. राजाला माहीत होतं कीं कांही दिवसांनंतर ती नाव परत येईल. तोपर्यंत दरबारांतल्या मंडळींचा राग शांत झाला असता.

पण झाले भलतेच! ती जुनी मोडकी नांव एका बेटाला लागली. परंतु त्यापूर्वीं ते सहा राजपुत्रही त्या बेटावर पोंचलेले होते. त्या बेटावर दोन नद्या वाहात शेवटी समुद्राला मिळत होत्या. एका नदीचे पाणी दुधासारखे पांढरेशुभ्र होते आणि दुसऱ्या नदीचे मात्र रक्तासारखे लालभडक होते. जेव्हां ते सहा राजपुत्र त्या बेटावर उतरले तेव्हां तिथल्या रहिवाशांनी त्यांना धोक्याची सूचना दिली होती की जे त्या लाल नदीतून होडी नेतील, त्यांचा शेवट निश्चित होता. कारण त्या नदीजवळच एक महाभयंकर राक्षस राहात होता.

जेव्हां या सहाजणांनी वानरराजपुत्राला येताना पाहिले, तेव्हां ते त्याला म्हणाले, "आम्ही तुलाच शोधायला इकडे आलो होतो. आम्ही या पांढऱ्या नदींतून जाऊन आलो. पण आम्हाला कांहीच मिळाले नाही. आता तू तरी लाल नदीतून जाऊन बघ. तुला कदाचित कांहीतरी घबाड नक्की सांपडेल. आम्ही तुझी वाट बघत इथेच तू येईपर्यंत थांबतो." सातव्या राजपुत्राने लाल नदीत नाव घातली आणि तो पुढे जाऊं लागला. त्याबरोबर हे साहीजण आपल्या नावेत चढले आणि त्यांनी घरी परत जाण्यासाठी किनारा सोडला.

वानरराजपुत्राची नाव लालनदीतल्या प्रवाहा-विरुद्ध पुढे जात होती. त्याला भयानक फुत्काराचा

आवाज ऐकूं आला. त्याने पाहिले तर पांच फणे असलेला एक भयंकर सर्प तोंडातून आगीचे लोळ बाहेर ओकीत होता. तो सर्प एका सोनेरी झाडाला वेटोळी घालून बसला होता. त्या झाडाच्या शेंड्यावर एक सोनेरी पक्षी होता. वानरराजपुत्राने या सोनेरी पक्ष्याची आणि झाडाची गोष्ट आपल्या आईकडून ऐकलेली होती. त्याने सर्व शक्ती एकवटून त्या सर्पाच्या पाठीवर उडी मारली आणि त्या सापाचे एक एक डोके त्याने कापून काढले.

शेवटचा घाव घातल्यावर पांची फणे पडले आणि तो सोनेरी पक्षी गाऊं लागला. त्याचे गाणे फारच मंजुळ नि अद्‌भुत होते. ते गाणे ऐकताना या वानरराजपुत्राचे रूप बदलून त्याचा एक तरणाबांड, देखणा, युवक झाला.

त्या छोट्या बेटावरचे सगळे रहिवाशी त्या पक्ष्याचे गाणे ऐकून तिथें धावत आले. काय घडले होते त्याबद्दल त्यांनाही उत्सुकता होती. लौकरच त्या बेटाचा राजा, राणी व राजकन्या तिथे येऊन पोंचले. त्या पंचमुखी सर्पाला जो कुणी ठार मारील, त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह होईल, असे त्या बेटाच्या राजाने अगोदरच जाहीर केलेले होते. म्हणून सातव्या राजपुत्राचे त्या गोड सुंदर राजकन्येशी लग्न झाले. राजाने या जोडप्याला एका सजवलेल्या मोठ्या नावेत बसवून पाठवले. राजपुत्राने तो सोनेरी झाड व सोनेरी पक्षी एवढ्याच भेटवस्तू बरोबर घेतल्या त्याची जुनी नावही त्याने नव्या नावेला बांधून घेतली.

सातवा राजपुत्र जेव्हां आपल्या वडिलांकडे परत आला, तेव्हां त्याचे राजबिंडे रूप पाहून राजा हरखून गेला. आपल्या पुत्राचे धाडस ऐकले तेव्हां तर राजाचा आपल्या कानावर विश्वास बसेना.

पण ती जुनी नाव साक्ष होती, राजपुत्राचा आवाज बदलला नव्हता, आणि बेटावरचे संरक्षक दासदासी सोबत आले होते, त्यांनीही या कहाणीला दुजोरा दिला.

सर्वप्रथम राजाने सातव्या राणीला त्या ओसाड राजवाड्यांतून राजधानींत यायची विनंती केली. पण तिने नकार दिला. म्हणून राजपुत्राने ते सोनेरी झाड तिच्या वाड्यासमोर लावले व तो पक्षीही तिथे झाडावर राहिला. सातवा राजपुत्र पत्नीसह तिथेच राहूं लागला.

ते सहा राजपुत्र राजधानीला कधीच परत आले नाहीत. तेव्हां ते समुद्रावरच बुडाले असावेत असा सर्वांचा समज झाला.

कांही वर्षांनंतर राजाही वारला. त्यानंतर राजपुत्र, आई व पत्नीला घेऊन राजधानीला आला व गादीवर बसला. पण दर आठवड्यांतून एकदा तरी तो पत्नीसह त्या सोनेरी झाडाजवळ जात असे व त्या पक्ष्याचे मंजुळ गाणें ऐकत असे. *(एम.डी.)*

नवरी पसंत करी नवरा

पूर्वीच्या काळांत खेडेगांवातल्या न्हाव्यांना सर्व तरुण मुलांची इथ्यंभूत माहिती असे. साहजिकच ठाकुराने गांवातल्या न्हाव्याला बोलावून घेतले आणि चमेलीसाठी एखादे अनुरूप स्थळ सुचवण्यास सांगितले. दोघेही या चर्चेत गुंगून गेले होते. न्हावी एकेका मुलाचे नांव व माहिती सांगत होता आणि त्यांचे गुण-अवगुण ह्याची चर्चा करीत होता. ठाकुराचा आग्रह होता कीं मुलगा मध्यमवर्गातल्या घरांतला असावा, पण कुलशीलवान व सुसंस्कृत असला पाहिजे.

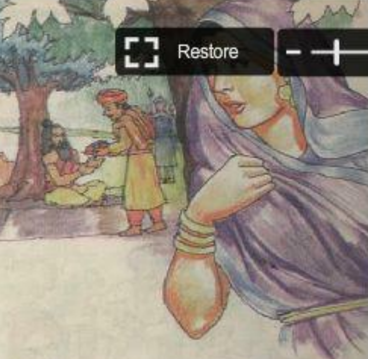
चमेली स्वयंपाकघरांत त्यांच्यासाठी पोळ्या करीत होती. तिने हे संभाषण ऐकले. ती बाहेर येऊन म्हणाली, "बाबा, मी गांवातल्या सर्वश्रेष्ठ पुरुषाशीच लग्न करीन, कुणा सामान्य माणसाशी नाही करणार!"

रामस्वरूप आणि न्हावी, दोघेही थक्क झाले. ही मुलगी आपल्या लग्नाबद्दल इतके स्पष्टपणे, आणि धिटाईने बोलेल असं त्यांना वाटले नव्हते. तोपर्यंत ठाकूर कधी मुलीला रागावला नव्हता, पण त्यादिवशी मात्र तो चिडला. "चमेली, तरुण मुलींनी आपल्या लग्नाच्याबाबतीत असं बोलणं बरं दिसत नाही. वडील मंडळी जे कांही ठरवतील, ते मुलींनी मान्य करावं. मी आपल्या कुटुंबाला साजेसा जांवई शोधतो आहे."

पण चमेलीचा हट्ट कायम होता. "बाबा, तुम्ही जो मुलगा पसंत कराल त्याच्याशी मी लग्न

रामस्वरूप ठाकूर हा त्याच्या गावांतला सर्वांत श्रीमंत गृहस्थ होता. त्याची पत्नी एक मुलीला जन्म देऊन मरण पावली. तेव्हांपासून तो अत्यंत दुःखी होता. त्या छोट्या मुलीचे संगोपन करण्यांत तो आपले दुःख विसरण्याचा प्रयत्न करीत होता. ती मुलगी मोठी झाली आणि फारच सुंदर दिसायला लागली. ठाकूरने तिचे नांव चमेली ठेवले होते. त्या गांवातली ती सर्वांत देखणी मुलगी होती. तिला जो नवरामुलगा पसंत पडेल त्याच्याशीच तिचे लग्न होईल असं तिच्या मैत्रिणी म्हणत. चमेलीला आपल्या रूपाचा अभिमान होता.

करणार नाही. माझ्या पतीची निवड मला करुं द्या. माझी आवडनिवड काय आहे ते एखाद्या न्हाव्याला कसं काय माहिती असणार?'' असं म्हणून ती ओटीवरुन दाणदाण पाय आपटीत स्वयंपाक घरांत परत गेली.

न्हाव्याला हा मोठा अपमान वाटला, आणि ठाकुराला सांगून तो तिथून निघून गेला. रामस्वरूप बराच वेळ तिथेच बसून राहिला. स्वयंपाकघरांतून त्याला मुसमुसण्याचा आवाज ऐकून आला. याबाबतीत चमेलीशी आत्ता कांहीच बोलूं नये असे त्याने ठरवले. चमेली मात्र दिवसभराचे काम आटोपले कीं संध्याकाळीं शांतपणे एकटे बसावे अशा विचारांत होती.

रात्रभर जागी राहून यापुढे काय करावे त्याचा बेत ती ठरवीत होती. तिचे वडील उठण्यापूर्वीच पहांटे घरातून बाहेर पडायचे असे तिने ठरवले. कारण सर्वांत जास्त शक्तीमान, श्रेष्ठ, असा पुरुष तिला शोधून काढायचा होता. तसा पुरुष भेटला कीं त्याच्याशी लग्न करुन मग घरी परत जायचे, असा तिचा विचार होता.

उजाडल्यावर चमेलीने जणूं कांही ती पाणी आणायला जात होती असे वाटावे, म्हणून एक कळशी बरोबर घेतली. पण ती कळशी तिने विहिरीजवळच ठेवून दिली व ती भराभर चालत मोठ्या रस्त्याला लागली. तिकडून एक मिरवणूक येताना दिसली म्हणून ती थबकली.

ती मिरवणूक जवळ आली तेव्हां एका सजवलेल्या घोड्यावर एक श्रीमंत माणूस बसला होता. ते तिला दिसले. कांही माणसें घोड्याच्या पुढे चालत होती, तर आणखी कांहीजण घोड्यावर बसलेल्या या स्वारापाठोपाठ चालत येत होते. रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंना असलेले लोक त्या स्वाराला मुजरा करीत होते.

तो त्या देशाचा राजा असेल कीं काय? तिच्या मनांत शंका आली. तिने कधी राजा पाहिला नव्हता. त्यामुळे तो कसा दिसतो हे ही तिला ठाऊक नव्हते. जर तोच राजा असला, तर तो सर्व शक्तीमान, श्रेष्ठ असणारच असं चमेलीला वाटलं. तो स्वार देखणा आणि बलदंड दिसत होता. पण तो तिच्याशी लग्न करायला तयार होईल कां?

चमेली त्या मिरवणुकीमागून चालूं लागली. तो जथा एका तळ्यापाशी जाऊन थांबला. त्या घोडेस्वाराला पिंपळाच्या झाडाखाली एक साधू दिसला. त्या साधूच्याभोवती कांही भक्त होते आणि ते त्याला प्रणाम करुन आशिर्वाद घेत होते. घोडेस्वार खाली उतरला आणि त्याने साधूला साष्टांग नमस्कार केला. तो जेव्हां उठून उभा राहिला, तेव्हां त्याच्या सेवकांनी बरोबर आणलेली

फुलें, फळें, साधूपुढे ठेवली. साधूने आशिर्वाद दिले. त्यानंतर घोडेस्वाराचा जथा पुढे निघाला.

चमेलीच्या मनांत आलं कीं जो पुरुष तिला राजा असावा आणि सर्वश्रेष्ठ असेल असं वाटलं होतं, तो एका साधूपुढे नतमस्तक झाला होता. म्हणजे, राजापेक्षां साधू मोठा असेल. तिचे मत बदलले. पण हा साधू आहे, तो तिच्याशी लग्न कसं करेल? साधूइतका श्रेष्ठ माणूस दुसरा कुणीतरी असेल कीं! तिने त्या तळ्यापाशी थांबायचे ठरवले.

थोड्या वेळानंतर, साधू एकटाच राहिला. त्याने समोरची फुलें नि फळें उचलली, आणि तो जवळच्याच एका मंदिरात गेला. ती हळूंहळूं त्याच्या पाठोपाठ गेली. साधूने मंदिरात दिवा लावला आणि ती फळें, फुले, मूर्तीला अर्पण केली. नंतर तो बाहेर आला आणि त्याने मंदिराला प्रदक्षिणा घातली. त्यानंतर साधू तिथून निघून गेला. चमेलीला वाटलं कीं साधूपेक्षां ही मूर्तीच श्रेष्ठ आहे. तिने मनाशी ठरवले कीं या मूर्तीलाच आपला पती मानायचे आणि त्याची सेवा करीत या मंदिरातच राहायचे. ती तिथेच मांडी घालून बसली, तिने डोळे मिटले, आणि त्या मूर्तीने मानवी रूपांत समोर यावे अशी प्रार्थना ती करुं लागली. जेव्हां तिने डोळे उघडले, तेव्हां एक कुत्रा मूर्तीसमोरील प्रसाद खाताना तिला दिसला. ह्या देवाने कुत्र्याचे रूप घेतले कीं काय?

कुत्रा इकडेतिकडे हिंडत दूर गेला आणि चमेली त्याच्यामागेमागे जात राहिली. तो कुत्रा एका घरांत शिरला. तिथल्या मालकाने त्या कुत्र्याला थोपटले, आंजारले, गोंजारले, आणि कुत्र्यानेही शेपटी हालवीत आपला आनंद व्यक्त केला आणि मालकाचे पाय प्रेमाने चाटले. आता मात्र चमेलीची खात्रीच पटली. त्या कुत्र्याचा मालक कुत्र्यापेक्षां श्रेष्ठ होता. तो मालक एक शेतकरी होता. त्याने कुदळ आणली आणि बाहेर अंगणात जाऊन खणायला सुरवात केली. चमेलीला आपल्या वडिलांची, रामस्वरूप ठाकुरची आठवण झाली. तोही मातीच्या ढीगाची पूजा करीत असे.

हे जमीन खणण्याचे, इतके कठीण काम करणारा मनुष्य निश्चितच बलवंत असला पाहिजे. चमेली त्या शेतकऱ्याच्या पाया पडली व तिने म्हटले, ''या खेड्यांत तुम्हीच सर्वांत श्रेष्ठ व बलवंत आहात. तुम्ही माझ्याशी लग्न करावे अशी माझी तुम्हाला विनंति आहे. मी तुमची काळजी घेईन आणि तुमच्या जमिनीची देखील व्यवस्था पाहीन.''

शेतकऱ्याने तिची कहाणी ऐकली, तिच्या सुंदर चेहऱ्याकडे पाहिले, आणि तो म्हणाला, ''चमेली, मी तुझ्याशी लग्न करायला तयार

निर्लोभी राजकुमार

प्राचीन काळी काशी येथे ब्रह्मदत्त नांवाचा राजा राज्य करीत होता. त्याला शंभर मुलगे होते. सर्वात लहान मुलाचे नांव संवर होते. राजाने आपल्या सर्व मुलांना निरनिराळ्या गुरुगृही विद्याभ्यासासाठी पाठविले होते. सर्वात धाकटा मुलगा संवर याला बोधिसत्वांकडे पाठविले होते.

बोधिसत्वांकडे कित्येक वर्षे राहून संवरने उत्तम ज्ञान संपादन केले आणि सर्व विद्यांत पारंगत झाला. इतर मुलांचा विद्याभ्यास संपल्यावर त्यांचे गुरु आपल्या शिष्यांना घेऊन राजाकडे आले व म्हणाले - "महाराज, आपल्या चिरंजीवांचा विद्याभ्यास संपलेला आहे व ते सर्व विद्यांत निष्णात झाले आहेत." राजाने गुरुदक्षिणा देववून सर्व गुरुंना आदरपूर्वक निरोप दिला.

त्यानंतर राजाने आपल्या राज्यांतल्या निरनिराळ्या प्रांताचे शासक म्हणून आपल्या सर्व मुलांना नेमले व त्यांना त्या त्या प्रांतांत पाठवून दिले. परंतु धाकट्या संवरने आपले गुरु बोधिसत्व यांचा सल्ला विचारला. तो म्हणाला - "गुरुवर्य, माझ्या वडिलांनी मला माझ्या इतर भावांप्रमाणे कोणत्यातरी प्रांताचा अधिकारी नेमावयाचे ठरविले, तर मी काय करणे योग्य होईल?"

तेव्हां बोधिसत्व म्हणाले - "बाळा, जर तुझ्या वडिलांनी तुला एखाद्या प्रांताचा शासक नेमायचे ठरविले तर तू नम्रपणे ती जबाबदारी स्वीकारू नकोस. कारण इतर सर्व भाऊ तुझ्या वृद्ध वडिलांना सोडून निरनिराळ्या जागी गेले आहेत, तेव्हां तुझ्या वडिलांच्या सेवेला कोणीतरी राहिले पाहिजे. तू श्रद्धाभक्तीपूर्वक त्यांची सेवा कर, ते तुझे प्रथम कर्तव्य आहे."

राजा ब्रह्मदत्त एकदा बोधिसत्वांच्या आश्रमांत गेला. संवरने वडिलांना वाकून नमस्कार केला आणि बोधिसत्वांच्या शेजारी येऊन उभा राहिला. राजा त्याला म्हणाला - "बाळा, तुझा विद्याभ्यास आतां संपला आहे ना?"

संवर म्हणाला - "बाबा, गुरुवर्यांच्या कृपेने मी सर्व विद्या संपादन केल्या आहेत."

"तर मग तू आपल्या राज्यांतल्या कोणत्यातरी प्रांताची निवड करुन त्या प्रांताच्या शासनाची जबाबदारी स्वतःवर घे!" राजा म्हणाला.

संवर म्हणाला - "बाबा! मी आपल्या मुलांत सर्वांत लहान आहे. जर मी आपणाला सोडून दूर कोठे शासनाची जबाबदारी घेऊन राहू लागलो, तर आपल्या सेवेला मी अंतरेन. मला राज्य नको व कोणताही अधिकार नको. आपली सेवा करावी फक्त एवढीच इच्छा आहे!"

ते उत्तर ऐकून राजाला आनंद झाला. त्या दिवसापासून संवर आपल्या वडिलांबरोबर राहू लागला. मधून मधून आवश्यक वाटे तेव्हां तो बोधिसत्वांचा सल्ला विचारी.

एकदां संवरने बोधिसत्वांच्या सल्ल्याप्रमाणे राजधानीच्या परिसरात एक ओसाड जमिनीचा पट्टा निवडला. तो समतल करून त्यात फुलांफळांची झाडे लावली. ते एक सुंदर उद्यान झाले. त्यात राजधानीतली प्रमुख मंडळी येऊ लागली. संवरची त्यांच्याशी ओळख झाली.

एकदा संवरने वडिलांच्या अनुज्ञेने राजधानीतल्या सर्ववर्णीयांस एक मेजवानी दिली. त्यानंतर राज्याच्या अधिकाऱ्यांना घोडेस्वार व पायदळ सैन्याला मेजवानी दिली. परदेशातून येणाऱ्या राजदूतांना आणि व्यापारी वर्गाला उतरायला सोयीची होईल अशा महालात व्यवस्था केली. अशा तऱ्हेने संवरची कीर्ती राज्यभरच नव्हे तर परदेशातही पसरली.

अशा तऱ्हेने कित्येक वर्षे लोटली. राजाला वार्धक्य आले आणि राजाने अंथरुण धरले. त्याने मंत्र्यांना बोलावून विचारलं, "माझ्यानंतर राज्याची जबाबदारी कोणावर टाकावयाची? माझ्या शंभर मुलांपैकी प्रत्येकालाच गादीवर बसण्याचा अधिकार आहे. म्हणून तुम्ही विचार करुन माझ्या मागे योग्य राजकुमाराला गादीवर बसविण्याची व्यवस्था करा."

राजा वारल्यावर सर्व मंत्र्यांनी आपसांत विचार करुन ठरविले, की संवर सर्व प्रकारे गादीला योग्य आहे. त्यानंतर त्यांनी थाटामाटाने त्याचा राज्याभिषेक केला. त्या दिवसापासून संवर बोधिसत्वांच्या सल्ल्याप्रमाणे व न्यायाने राज्यकारभार पाहू लागला.

राजा वारल्यावर संवर गादीवर बसलेला पाहून इतर नव्व्याण्णव राजकुमारांना राग आला. त्या सर्वांनी मिळून संवरला कळविले की त्याने मुकाट्याने सिंहासन सोडावे. त्यानंतर त्यांनी आपापली सैन्ये जमवून राजधानीला वेढा दिला.

संवरने ते सर्व आपले गुरुवर्य बोधिसत्व यांच्या कानावर घातले व त्यांचा सल्ला विचारला. बोधिसत्व संवरला म्हणाले - "आपल्या भावांशी भांडण करणे हे महापाप आहे. शिवाय भाऊबंदकीमुळे राज्य नष्ट होईल व प्रजेला त्रास सोसावा लागेल. म्हणून तू आपल्या राज्याचे शंभर तुकडे करून ते सर्व भावांना वाटून टाक!"

संवरने त्याप्रमाणे करायचे ठरवून आपल्या सर्व भावांना कळविले. सर्वात मोठा भाऊ सद्प्रवर्तन याला ते ऐकून आश्चर्यच वाटले. तो आपल्या इतर भावांना म्हणाला - "आपण सर्वांनी मिळून राजधानीला वेढा दिला तो असे समजून, की संवरने गादी बळकावली आहे आणि तो आपला शत्रू झाला आहे. परंतु त्याने स्वतःच आपणां सर्वांना वांटा द्यायचे औदार्य दाखवून प्रजेचे प्रेम संपादन केले आहे. तेव्हां आपण त्याच्यावर स्वारी करणे गैर होईल."

एका धाकट्या भावाने विचारले - "तर मग आपण काय करणे योग्य होईल?"

"आपल्या धाकट्या भावाशी सलोख्याने बोलणे योग्य होईल. बाबांच्या सिंहासनावर आपला सर्वांचाच अधिकार आहे. तरी आपणां सर्वांना एकदम सिंहासनावर बसणे शक्य नाही. म्हणून आपण त्यालाच आपला राजा मान्य करुन आपापल्या वांट्याच्या बाबांनी दिलेल्या प्रदेशाची व्यवस्था पहात रहावी." सद्प्रवर्तन म्हणाला.

सर्वांना तो सल्ला योग्य वाटला. त्यानंतर सर्वांनी संवरचा जयजयकार करीत राजधानीत प्रवेश केला. संवरने गादीवरुन उतरून आपल्या सर्व भावांचा यथोचित सत्कार करून त्यांना बसायला योग्य आसन दिले.

त्यानंतर उपोसतने संवरला विचारले - "तू मनाचे हे औदार्य दर्शवून आमची मने जिंकली आहेस. परंतु तुला ही धर्मबुद्धी आली कशी?"

"दादा! मी मानवमात्रावर प्रेम करतो, व गुरूच्या सल्ल्याप्रमाणे वागतो. मी नियमितपणे कुटुंबातील सर्व सभासदांना योग्य रकमा ठरवून देत आहे आणि राज्याच्या व सैन्यांतल्या सर्व अधिकाऱ्यांना व लहानमहान नोकरांना वेळेवर पगार देण्याची व्यवस्था केली आहे. प्रजेचे हितच सर्वोपरी आहे असे मी मानतो!" संवर म्हणाला.

त्यानंतर थोरल्या भावाने आपल्या सर्व भावंडांच्या वतीने संवरला आशीर्वाद दिला. म्हणाला - "तू अशाच प्रकारे धर्ममार्गावर चालून प्रजेला सुखी कर. आम्ही सर्व नित्य तुझ्या पाठीमागे आहो, व तुला शत्रुभय राहू नये याची काळजी बाळगूं. तू या लोकांतच इंद्रपदासारखा सुखी रहा."

बोधिसत्वांचा शिष्य संवर अशा तऱ्हेने आपल्या सर्व भावांचे व प्रजेचे प्रेम संपादन करून कित्येक वर्षे राज्य करीत राहिला व एक थोर शासक म्हणून त्याची कीर्ती सर्वत्र पसरली.

विष्णुपुराण

श्रीरामचंद्राने कोदंडावर बाण चढवून दाखविताच परशुराम म्हणाला - "रघुरामा! यापुढे मी क्षत्रियांवर सूड उगविण्याचे सोडून शांतपणे तपश्चर्या करीन. मी दिलेले कोदंड धनुष्य यापुढे तुझेच राहील. तू कोदंडराम म्हणूनही ओळखला जाशील." परशुराम निघून गेला.

अयोध्या नगरीत नवीन वरवधूंच्या आगमनाने आनंदमंगल चालू होते.

एके दिवशी राम सीतेला म्हणाला - "सीता! या दिवशी राजवाड्यापेक्षां आपण सुंदरवनांत विहार करीत असतो तर किती आनंद झाला असता? तू वनलक्ष्मीसारखी विहार करीत असलेली दिसतीस." ते ऐकून सीता लाजली.

त्यांचे दिवस आनंदाने जात होते. भविष्याची कोणाला कल्पना नव्हती.

कांही काळ लोटल्यावर दशरथाला कांही अशुभ चिह्नें दिसूं लागली. मुनि दंपतीने जो शाप दिला होता, त्याची आठवण झाली. मृत्यू जवळ येऊन ठेपला आहे, असे त्याला वाटू लागले.

रामाचा लवकर राज्याभिषेक करून टाकावा, असे वाटून त्याने वसिष्ठ ऋषींकडून सुमुहूर्त निश्चित केला.

तिकडे ब्रह्मलोकांत ब्रह्मदेव चिदानंदात होता. सरस्वती वीणेवर निरनिराळे राग वाजवीत होती.

नारद आणि त्याच्यामागून सर्व देव जरा गर्दीनेच ब्रह्मदेवाकडे आले. नारद म्हणाला, "रामाचा राज्याभिषेक झाला तर राक्षसांचा संहार कसा होईल?"

ब्रह्मदेव कांही बोलला नाही. तो सहेतुक सरस्वतीकडे पाहू लागला. सरस्वती मंदहास्य करीत म्हणाली - "नारदा, जे होणार आहे, ते होणार नाही कां? तू त्रिकालज्ञानी आहेस! आणि

तिकडे पहा. तुझा जणूं कांही वारसच, अशी ती मंथरा कळ लावायला कैकेयीच्या महालात जाते आहे."

नारदाने व देवांनी पृथ्वीकडे पाहिले. कुबड असलेली मंथरा मुसमुसून रडत जात होती. नारद म्हणाला, "वाग्देवी माते! लोककल्याणार्थ त्यांच्या तोंडून तू काय वदवतेस, तुलाच माहीत! सर्व तुझी कृपा!" असे म्हणत नारद गेला. त्याच्या पाठोपाठ सर्व देवही गेले.

कुबड असलेली मंथरा ही कैकेयीच्या माहेराहून आलेली तिची विश्वासपात्र दासी होती. कैकेयी नुकतीच झोपेतून जागी झाली होती, मंथरा कैकेयीकडे पहात उभी राहिली.

कैकेयी म्हणाली - "काय ग, मंथरे? अशी उदास कां उभी आहेस?"

"काय बोलू म्हणतेस, माझे आई! उद्या रामाचा राज्याभिषेक आहे म्हणे, राज्याभिषेक!" मंथरा म्हणाली.

कैकेयीने आपल्या गळ्यांतला मोत्याचा हार काढून मंथरेच्या गळ्यांत घातला व म्हणाली - "किती चांगली बातमी सांगितलीस!"

मंथरा आपले तोंड विकृतपणे हलवीत म्हणाली, "अग कैकेयी! तू किती भोळी आहेस ग! अगदी दूधखुळी आहेस!"

"म्हणजे" कैकेयीने विचारले!"

"राम राजा झाला तर तू त्या कौसल्येच्यासमोर दासी होणार! चांगला विचार कर, उशीर करू नकोस आणि कोपगृहात जा. तुला राजाकडून दोन वर मिळाले होते ना, ते आतां मागून घे! तू भरताला कां जन्म दिलास? रामाच्या मागे त्याने छत्रचामर धरावे म्हणून?" मंथरेने या शब्दांत आपल्या म्हणण्याचा अर्थ तिला समजावून सांगितला.

तिला तिचे वर आता पाहिजे आहेत, असे कैकेयीने सांगितले, आणि राजा म्हणाला - "ठीक, तुला काय हवे असेल ते घे मागून!"

"एका वराने रामाला चौदा वर्षे वनवास द्यावा. दुसऱ्या वराने भरताचा राज्याभिषेक करावा." कैकेयी म्हणाली.

ते ऐकतांच दशरथ बेशुद्ध होऊन पडला.

कैकेयीने रामाला बोलवायला सांगितले.

"पित्याचे वचनपालन करणे आपले कर्तव्य आहे. तो कांही चूक करतो आहे, असे मानणे चूक आहे! रघुवंशात असे कधी घडले नाही." रामाने विचार केला. रामाने वल्कलवस्त्रे धारण केली आणि वनवासाला तयार झाला.

नाग फूत्कार सोडतो तसा फूत्कार सोडीत लक्ष्मण आला आणि "दशरथाचे आणि कैकेयीचे डोके उडवितो," असे म्हणत त्याने तलवार उपसली. रामाने धाकट्या भावाला शांत केले.

रामाच्याबरोबर सीता आणि लक्ष्मण वनवासास निघाले.

अयोध्यावासी त्यांच्या वाटेवर आडवे उभे राहिले. रामाने त्यांना समजावून सांगितले आणि गंगापार जंगलाचा मार्ग धरला. तो प्रथम भरद्वाज मुनींच्या आश्रमात गेला. वडाचा चीक केसांना लावून रामलक्ष्मणांनी मुनिकुमारांसारखी जटाजूट धारण केली.

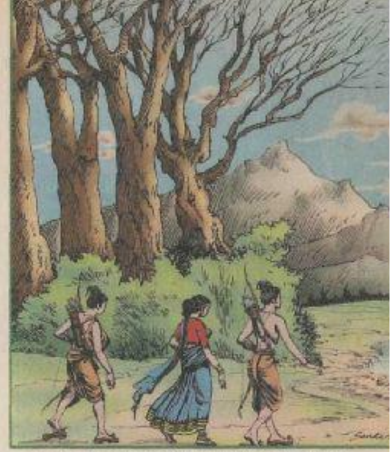
दशरथ शुद्धीवर आल्यावर राम वनवासाला गेल्याचे त्याला कळले. तो 'हे राम, हे राम!' म्हणत बेशुद्ध झाला. त्यांतच त्याचे प्राणोत्क्रमण झाले.

त्यावेळी भरत व शत्रुघ्न आपल्या आजोळी गेले होते. ते दोघे ती शोकवार्ता ऐकून परतले. भरताने दशरथाची अंत्येष्टी केली. त्याने आईचे तोंडही पाहिले नाही. मंथरेच्या कुबडात लाथ मारायची असे ठरवून शत्रुघ्न निघाला. तिचा तर पत्ताच नव्हता.

रामाला परत आणायला म्हणून भरत छत्र चामरे घेऊन जंगलात गेला.

राम त्याला म्हणाला - "आपल्या वडिलांचा शब्द राखणे आपल्या दोघांचे कर्तव्य आहे. तू माझा धाकटा भाऊ आहेस, माझे ऐक: राज्याभिषेक करून घेऊन राज्याचे पालन कर!"

भरताने नकारार्थी मान हलवून म्हटले - "मी फक्त राज्याचे पालन करीन. तुझ्या पादुका सिंहासनावर ठेवीन." असे सांगून रामाच्या पादुका घेऊन अयोध्येला परतला.

राम, सीता व लक्ष्मणासह जास्त खोल वनांत गेला.

खर व दूषण या बंधुद्वयांनी दंडकारण्यातील भूमी रावणाचे प्रतिनिधि म्हणून बळकावली होती.

ही जमीन विंध्य पर्वताच्या पायथ्याला होती. ते राक्षसांना बरोबर घेऊन दंडकारण्यात हिंडत असताना त्यांना दंडकारण्यात नव्याने सीतेसह आलेले रामलक्ष्मण हे मानव दिसले.

हिंस्र पशूंसारखे त्यांनी राक्षसांसह मोठमोठे दगड, तलवारी, वगैरे घेऊन रामलक्ष्मण व सीतेला घेरले.

रामलक्ष्मणांनी धनुष्यबाण काढून राक्षसांवर बाणांचा वर्षाव करून त्यांना पळविले. रामाने खरदूषणांचा वध केला. कित्येक राक्षस मरण पावले. जे जिवंत राहिले ते पळून गेले.

रहायला योग्य जागेची निवड करण्यासाठी

हिंडत असतां रामलक्ष्मणांना ताडासारखा उंच आणि भयंकर आकृतीचा विराध राक्षस दिसला. त्याने सीतेला उचलून घेतले आणि पळूं लागला. रामाने एक मोठे अस्त्र टाकून त्या राक्षसाला ठार केले.

जे राक्षस जिवंत होते ते शूर्पणखेकडे गेले व तिला खरदूषण ठार झाल्याचे सांगितले.

दंडकारण्यात राहणारे सर्व राक्षस हे शूर्पणखेलाच आपला प्रमुख मानीत. ती रामलक्ष्मणांना ठार करायला म्हणून निघाली.

दंडकारण्यात पांच वटवृक्ष एका जागी होते. ते थंड सावलीचे व शांत असे रमणीय स्थान होते. तेथे पर्णकुटी बांधून राम, लक्षण व सीता रहात असत. त्याच जागेजवळून गोदावरी नदी वहात होती.

पर्णकुटीत राहून राम सीतेसह वनविहाराला जात असे. त्यांचा वनवास सुखाने चालू होता. लक्ष्मण मोठ्या भावाची व वहिनींची सेवा करीत रात्रंदिवस पर्णकुटीचे रक्षण करी.

एके दिवशी शूर्पणखा एकाएकी त्या जागी आली. रामाचे सौंदर्य पाहून त्याने तिच्याशी विवाह करावा, अशी तिने विनंती केली व सीतेला ठार करायला ती पुढे आली. लक्ष्मणाने तिचे नाक व कान कापून टाकले.

शूर्पणखा लंकेला गेली आणि तिचा जो अपमान झाला होता, तो तिने वर्णन करून तिने रावणाला सांगितला. रावणाने त्या गोष्टीचा प्रतिकार करण्यासाठी सीतेचे हरण करायचे ठरवून मारीच राक्षसाला सुवर्णमृगाचे रूप घेऊन पंचवटीजवळ जायला सांगितले.

सीता तो सुवर्णमृग पाहून खूष झाली. राम त्या सुवर्णमृगाला आणायला गेला व शेवटी त्याला ठार करून घेऊन यायच्या विचाराने बाण मारला. बाण लागतांच सुवर्णमृग मारीच राक्षस झाला व ओरडू लागला - "हा सीते! हा लक्ष्मण! वांचवा!" रामाचाच आवाज त्याने काढला होता.

तो राक्षस आहे व रामाला कोणत्याही प्रकारची दुखापत त्याला करतां येणार नाही, असे लक्ष्मणाने किती समजावून सांगितले तरी सीतेने ऐकले नाही.

ती कांही कठोर वाक्यें बोलली. नाइलाजाने लक्ष्मणाने पर्णकुटीच्या समोर तीन रेषा काढून ठेवल्या व त्यांच्या बाहेर न जाण्यास बजावून रामाच्या शोधार्थ निघाला.

सीता पर्णकुटीत एकटी होती. रावण वृद्ध तपस्वी मुनीचा वेष करून आला. सीता भिक्षा घालायला तीनही रेषा ओलांडून पुढे गेली. रावण

स्वस्वरूपांत प्रकट होऊन सीतेला उचलून घेऊन गेला. रामलक्ष्मण सीतेच्या शोधार्थ निघाले. राम सामान्य माणसासारखा, सीताविरहाने विलाप करू लागला.

दोघे शोध काढीत जात असतां त्यांना सर्व पंख कांपल्यामुळे असहाय स्थितीत जटायुपक्षी दिसला. त्याने सीतेला वांचविण्यासाठी रावणाशी युद्ध करून पंख घालवून बसल्याचे सांगून रावण सीतेला घेऊन दक्षिणेकडे गेल्याचे सांगितले.

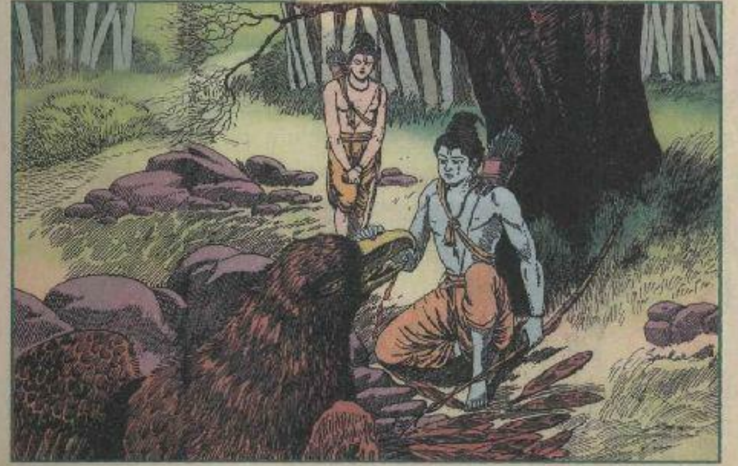
दशरथाचा आप्तबंधु अशा जटायूचा दहन-संस्कार करून रामलक्ष्मण पुढे निघाले. वाटेत त्यांना जंगली जनावरांसारखा कबंध राक्षस भेटला. त्याचे हात लांब लांब होते. त्याने रामलक्ष्मणाना धरून ओढले.

कबंध एक विचित्र राक्षस होता. त्याचे पोट पर्वतासारखे मोठे होते. त्या पोटालाच दांत व प्राण्यांना गिळण्याला मोठे तोंड होते. विस्तवासारखा एक डोळा होता. योजनभर लांब पसरता येतील एवढे मोठे हात होते. त्याला डोके असे निराळे नव्हतेच.

रामलक्ष्मणांनी आपल्या तलवारी उपसून कबंध राक्षसाचे हात कापले. कबंध हा एक शापग्रस्त गंधर्व होता. तो शापमुक्त होऊन गंधर्वलोकी निघताना म्हणाला, - "तुला वानरांची मैत्री लाभेल व तिचा उपयोगही चांगला होईल!" रामाला तो म्हणाला.

ऋष्यमूक पर्वतावर वानर प्रमुखांबरोबर सुग्रीव बसला होता. त्याने रामाला पाहून हनुमानाला त्याची माहिती काढून यायला पाठविले.

तीन कोटी देव वानररूपे या पृथ्वीवर आले.

त्यापैकी हनुमान हा अंजनीदेवीच्या पोटी पवनाच्या कृपेने जन्मला. आंजनेय हा वायुसुत, मारुती या नावेही ओळखला जात असे.

तान्हा असतानाच हनुमानाने सूर्योदयाच्या सूर्याला फळ समजून ते घ्यायला म्हणून उड्डाण केले व त्याला खायला गेला, तेव्हां इंद्राने त्याच्यावर वज्रायुध टाकले. मारुती मूर्च्छित होऊन पडला. वायूला त्याचा राग आला व इंद्राला काष्ठवत् केले. परंतु सर्व देवांच्या प्रार्थनेनंतर मारुतीला चिरंजीवित्व लाभले व अनेक वर प्राप्त झाले. इंद्राची मुक्तता झाली.

ब्रह्मदेवाने आंजनेयाच्या कानांत विचित्र कुंडले घातली. "ती ज्याला दिसतील व त्यांची जो प्रशंसा करील तोच विष्णू म्हणून ओळखून त्यालाच आपला आराध्य देव मानून त्याची सेवा कर." असे ब्रह्मदेवाने सांगितले.

हनुमान, सुग्रीवाने पाठविल्यावर रामलक्ष्मणांना भेटायला गेला, तेव्हां एक ब्रह्मचारी होऊन गेला. रामाने त्याला पाहिले व लक्ष्मणाला म्हणाला - "पहा, याची कुंडले किती सुंदर आहेत!" असे सांगून रामाने त्याची प्रशंसा केली.

तेव्हां हनुमानाने राम हा विष्णूचा अवतार आहे हे ओळखले व तो त्याचा विश्वासपात्र सेवक झाला. रामाच्या तोंडून सुंदर म्हणवून हनुमान 'सुंदर' या नावेही ओळखला जाऊ लागला.

हनुमानाच्या मध्यस्थीने राम व सुग्रीव यांची अग्नीला साक्ष ठेवून मैत्री जमली.

सुग्रीवाचा भाऊ वाली हा किष्किंधेचा राजा होता. धाकट्या भावाला गैरसमज करून घेऊन तो त्याला ठार करणार होता. तेव्हां सुग्रीव ऋष्यमूक पर्वतावर येऊन राहू लागला. वालीने सुग्रीवाच्या बायकोला कैदेत ठेवले.

आपत्कालात आपल्या बंधूचे रक्षण करणे आपले कर्तव्य आहे, असे समजून रामाने 'वालीचा वध करुन सुग्रीवाला किष्किंधेचे राज्य देईन' असे वचन दिले.

वालीला त्याच्याशी जो युद्धाला येईल त्याचे बळही प्राप्त होईल असा वर होता. म्हणून सुग्रीव व वाली यांचे युद्ध चालू असता रामाने ताड-वृक्षांच्या आडून सुग्रीवाचा वध केला.

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा:

म्हाताऱ्या जगन्नाथचा मुलगा व सून तापाच्या सांथींत वारली. दोन नातवांचे संगोपन करण्याची जबाबदारी त्याच्यावर येऊन पडली. दोघांनाही सुशील, समंजस तरुण बनावे अशी जगन्नाथची इच्छा होती. त्याने आपला मित्र जगमोहन ह्याला सल्ला विचारला. जगमोहनने जगन्नाथला सांगितले, "मला दोन्ही मुलांशी बोलायचंय." जगन्नाथने नातवांना हांक मारली. जगमोहन त्यांना म्हणाला, "मी प्रश्न विचारतो आहे; त्याला नीट विचार करुन उत्तर द्या. जर परमेश्वर तुमच्यासमोर येऊन उभा राहिला आणि "सुखाने आयुष्य कंठण्यासाठी एखादा वर मागा" असे म्हणाला, तर तुम्ही त्याला काय सांगाल?"

मुलांनी उत्तरें सांगितली. जगमोहन मित्राकडे वळून म्हणाला, "तू ऐकलंस ना? वेळ आली कीं तुझे घर व शेतीवाडी थोरल्या नातवाला दे. धाकट्याची तू काळजी करुं नकोस. तो कुठेही गेला तरी आपले नशीब जचवील."

- खालील मुद्यांचा विचार करुन तुमची प्रतिक्रिया लिहा.
- दोघा नातवांनी काय उत्तरें दिली असतील?
- जगमोहनने जगन्नाथला कोणत्या निकषावर असा सल्ला दिला?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३१ डिसेंबर २००४

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही   स्पर्धकाची सही

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

अमेरिकन सशाची शेपटी लहान कां असते?

ही एक चिरोकी कथा आहे. चिरोकींचा विश्वास होता कीं पूर्वीच्या काळी पशुप्राणी आजच्यापेक्षां जास्त मोठे, बलवान व परिपूर्ण होते. मानव-जातीबरोबर समान स्तरावर त्यांचे भेटणे, बोलणे, वगैरे व्यवहार होत असावेत अशी कल्पना होती.

अमेरिकन सशाच्या पोटांत भुकेचा डोंब उसळला होता. त्याच्या घरांत म्हणजे बिळांत जर कुणी भोजन आणून दिले असते तर किती आनंदाची गोष्ट झाली असती. त्याच्या मनांत ही कल्पना येत होती व त्याच्या तोंडाला पाणी सुटत होते. "जर कल्पनांचे घोडे बनले तर हा पठ्ठा त्याच्यावर टांग मारीलच!" त्याला एका माणसाचे हे बोलणे आठवले. ससा त्यावेळी त्या माणसाजवळून पळत होता तेव्हां त्याने हे बोलणे सहजच ऐकलेले होते. पण हा ससा कांही मूर्ख नव्हता. आपल्या बिळांत येऊन कांही कुणी जेवण आणून देणार नव्हते. स्वतःची सोय त्यालाच करायला हवी होती.

हा विचार त्याला अस्वस्थ करीत होता. भोजन शोधून आणायचं म्हणजे सुरक्षित घरांतून बाहेर पडायला हवं. पण बाहेर त्याचंच भोजन बनवायला प्राणी हिंडत असणारच. त्याला दुसऱ्यांचा घास बनण्याची मुळीच इच्छा नव्हती.

त्याने मनांतली भीती दूर सारली आणि हंसतमुखाने तो पुढे झाला. आजपर्यंत अनेकदा मृत्यूच्या विळख्यांतून तो निसटला होता; संकटातून बाहेर कसं पडायचं हे समजण्याची तल्लख बुद्धी त्याच्यापाशी होती.

या विचाराने तो उत्साहित झाला. बिळांतून तो पळत बाहेर आला. जमिनीलगतच्या तोंडापाशी येऊन तो थोडा वेळ थांबला. आपले डोके बाहेर काढून त्याने चारी बाजूंना नीट निरखून पाहिले. सगळीकडे शांत होतं, मैदान मोकळं होतं. तो खुशींत बिळाच्याबाहेर आला. गवताच्या आणि झुडुपांच्या अवतीभोवती मोठमोठी झाडे होती.

अमेरिकन ससा गवताच्या शोधांत इकडेतिकडे हिंडू लागला. त्याने चविष्ट गवताच्या मुळ्या उपटून काढल्या. त्याच्या वाटेत येणाऱ्या बारीकसारीक किडे, अळ्या व मुंग्यांना त्याने पायाखाली चिरडले. मधून-मधून तो टुकुटुकू इकडेतिकडे बघे आणि आपले बिळ फार लांब नाही ना, याची खात्री करुन घेई. संकट जवळ आले तर चटकन बिळांत शिरुन आपला जीव वाचवता येईल म्हणून तो बिळाजवळच वावरत होता.

एक रोप तो मुळासकट उकरुन खुडून टाकणार होता, तेवढ्यांत त्याला पळत्या पावलांचा आवाज ऐकूं आला. त्याने वर बघितले आणि तो खूपच घाबरला. त्याच्या चारी बाजूंनी कोल्ह्यांचा एक कळप तिथे आला होता. एक कोल्हा तर बिळाच्या रस्त्यावरच उभा होता. "झालं, संपलं माझं आयुष्य आता!" ससोबाच्या मनांत शंका निर्माण झाली.

पण त्याने हा विचार लगेच दाबून टाकला. त्यापेक्षां दुसरा चांगला विचार होता जगण्याचा प्रयत्न करण्याचा!

"मी नक्कीच निसटेन." तो मनाशी पुटपुटला. समोरचे सात कोल्हे मात्र याचं मांस किती लुसलुशीत लागेल, असा विचार करीत दांत विचकत होते.

"अहो मित्रांनो", अमेरिकन सशाने प्रसन्नपणे हंसून सांगितले, "अभिनंदन, तुमच्या जेवणाची सोय तर आता झालेली आहेच."

सगळे कोल्हे बावचळले. आजपर्यंत कोणत्याही सावजाला इतके शांत, स्वस्थ, असलेले त्यांनी पाहिले नव्हते. सर्वांनी आपल्या नेत्याकडे पाहिले.

"धन्यवाद." कोल्ह्यांचा नेता एक पाऊल पुढे टाकीत म्हणाला, "पण आम्ही आता वाट पाहात बसणार नाही. आम्हाला फार फार भूक लागलीय. "पण त्यापूर्वी परमेश्वराची प्रार्थना करुन त्याचे आभार मानण्यासाठी कांही क्षण तुम्ही थांबूं शकणार नाही कां? मला तर सांगितलंय कीं कोल्ह्यांच्या गटांत, खास करुन सभ्य कोल्हे मंडळींच्यामधे तसा रिवाज आहे." असं म्हणत सशाने धीटपणे त्या नेत्याच्या डोळ्यांकडे टक लावून पाहिले.

"पण आमच्यापैकी कुणालाही गाता येत नाही ना!" नेत्याने कबुली दिली.

"हरकत नाही. मी गातो आणि तुम्ही सगळे-जण नाचा." ससा त्यांच्याकडे पाहून हंसतहंसत गोड स्वरांत पुढे म्हणाला, "मी तुमच्यापैकी प्रत्येकासाठी गाणे म्हणेन. मला पुष्कळ गाणीं तोंडपाठ आहेत. त्यापैकीं सर्वांत चांगली अशी सात निवडक गाणी मी गाईन. जेव्हां जेव्हां मी नवीन गाणे सुरु करीन, तेव्हां मी एका नव्या झाडाच्या बुंध्याला पाठ टेकवून उभा राहीन व गाणे गाईन. तुम्ही सारेजण त्या तालावर नाचा, आनंदाने पावले टाकीत नाचा, आणि गाणे

संपेपर्यंत मागेपुढे वळत, फिरत नाचत राहा. शेवटच्या गाण्यापर्यंत तसा नाच करा. अखेरचे गाणे परमेश्वराची प्रार्थना असेल. ते गाणे संपलं कीं तुम्ही मला आपले भोजन बनवून टाका. झालं ना समाधान?'' कोल्ह्यांच्या नेत्याने आनंदाने संमती दिली.

अमेरिकन ससा जवळच्याच एका मोठ्या वृक्षाला पाठ लावून उभा राहिला. त्या कोल्हाने-त्याला उद्देशून ससा म्हणाला, ''हे पहिलं गाणं खास तुमच्यासाठी मी गाणार आहे हं!'' नेत्याच्या तोंडावर रुंद हंसू पसरलं.

सशाने गायला सुरवात केली. कोल्हे मजेंत नाचायला लागले. त्या मोकळ्या मैदानात वर्तुळ करत ते मागे सरले आणि गाण्याचे गोड स्वर त्या वातावरणांत गुंजत राहिले. तरी पण कोल्ह्यांची नजर सशावर सतत होती. उगीच पळाला बिळाला तर? पण ससा जो झाडाला पाठ टेकवून उभा होता, तो गाणे संपेपर्यंत हलला नाही.

कोल्हे जवळ आले. तसा ससा दुसऱ्या झाडापाशी गेला, आणि पुन्हां त्या झाडाला पाठ टेकवून उभा राहिला. त्याने खाकरुन जरा गळा साफसूफ केला आणि नवीन गाणे सुरुं केले.

यावेळीं कोल्ह्यांना त्याच्याविषयी कमी संशय वाटूं लागला. प्रत्येक गीत संपले कीं तो दुसऱ्या वृक्षाजवळ जाई आणि पाठ टेकवून व्यवस्थितपणे उभा राही. कोल्हे नाचायला तयार होईपर्यंत ससा थांबून राही. त्याच्या चेहऱ्यावर भीतीचा लवलेश नव्हता. किंवा पळून जायचा विचारदेखील त्याच्या मनांत दिसत नव्हता. असा कोल्ह्यांचा विश्वास त्याने संपादन केला.

सहावे गाणे संपले. आता नव्या झाडाजवळ जायची वेळ येऊन ठेपली होती. सशाने आपल्या बिळाचे तोंड कुठे आहे ते क्षणांत पाहून घेतले. ''ओहो, जर सारं कांही सुरळीत झालं तर मी लौकरच माझ्या बिळांत सुरक्षितपणे जाईन.'' ससा मनाशीं म्हणाला, आणि त्याने नव्या झाडाला आपली पाठ टेकवली. ते झाड त्याने हुशारीने निवडलं होतं.

कोल्ह्यांच्या कळपाकडे बघत तो म्हणाला, ''आता हे शेवटचंच गाणं. हे देवाचे स्तोत्र आहे.''

''सशा, तू तर छानच करमणूक करतो आहेस. जर आम्ही इतके भुकेजलेले नसतो तर आम्ही तुला सोडून दिले असते. पण...'' कोल्हाने आपले टोंकदार दांत विचकून म्हटले.

''ते विसरा हं! आपलं आधीच ठरलंय कीं! एकदा ठरलं म्हणजे ठरलं. आपण शब्द पाळायला हवा ना! हे सातवं प्रार्थनागीत संपलं की लगेच तुम्ही मला खाऊन टाका कीं!''

त्या नेत्याच्या संमतीची वाट न पाहाता सशाने एक छानदार धुंद गीताची सुरवात केली व म्हटले, ''हे सातवे नि शेवटचे गीत. या अखेरच्या नृत्यासाठी सगळे तयार व्हा बरं!''

''जरुर!'' कोल्हे खुषींत येऊन म्हणाले.

सशाने गायला सुरवात केली. कोल्हे सशापासून लांब जाऊन नाचूं लागले. वातावरण संगीताच्या मधुर लहरींनी भरुन गेले. त्या उडत्या लयींतल्या सुंदर गाण्यावर नाचताना कोल्हेही मागेपुढे डोलूं लागले, आणि त्यांचे पाय अडखळूं लागले. सशाचे गाणे संपले नि तो ओरडून म्हणाला, ''मी तयार आहे हं!''

कोल्ह्यांना नीट सरळ उभे राहायला जो वेळ लागला, तो सशाला पुरेसा होता. त्याने मुसंडी मारुन धूम ठोकली. इतक्या वेगाने तो आजपर्यंत कधीही पळाला नव्हता. त्याच्या मागून कोल्हेही पळायला लागले, पण ससा कसाबसा बिळापर्यंत पोंचला. त्याने आपले डोके आधी बिळांत घुसवले, नि तो आत शिरला. त्याच्या शेपटीचा भाग मात्र अजून बाहेर होता, तेवढ्यांत कोल्ह्यांचा नेता जोरांत पळत तिथें आला, आणि त्याने तो शेपटीचा भाग आपल्या दातांनी पकडला. वास्तविक त्याला तो तुकडा चावता आला असता, पण त्याला तर संबंध ससा बाहेर ओढून काढायची जिद्द होती. त्याने शेपटी दांतात धरली आणि तो ती शेपटी ओढतच राहिला. सशाने आपले पंजे बिळाच्या भिंतीवर घट्ट रोवले होते.

कांही वेळ ही ओढाओढी चालूं राहिली. शेवटी कोल्ह्याने आपली पुरी शक्ती एकवटून शेपटी ओढली, आणि कांहीतरी निराळंच घडलं. शेपटीचा टोकाचा कांही भाग तुटून पडला आणि कोल्हा धाडदिशी मागे आपटला.

''या अमेरिकन सशाने आपल्याला चांगलंच फसवलं'' कोल्ह्यांनी कोलाहल केला.

''आपणच त्याला तसं करुं दिलं!!'' कोल्ह्यांचा नेता गुरगुरला.

ससा आपल्या बिळांत पळत खूप आंतपर्यंत गेला होता. थोड्या सावरल्यानंतर आपल्या शेपटीकडे त्याने पाहिले. आता शेपटी लहानशी झाली होती, तरीही जास्त सुंदर दिसत होती.

''आणि जास्त सुरक्षितदेखील आहे ही लहान शेपटी!''

आपले प्राण वांचल्याबद्दल ससा मनोमन खूष झाला होता. तेव्हांपासून अमेरिकन सशांची शेपूट लहान झाली.

निरुपयोगी धन

पंचभूत श्रीमंत होता. त्याचे कुटुंब पिढीजात सधन होते. जहाजांतून परदेशी जाऊन व्यापार करण्यापासून ते सावकारीपर्यंत, असे त्याच्या पूर्वजांनी अनेक व्यवसाय केले व भरपूर कमाई केली. इतका फायदा मिळवला की पुढल्या अनेक पिढ्या आरामांत बसून जगल्या असत्या. पंचभूताने जेवढी कमाई केली, ती त्याने तीन मोठ्या पिंपात भरली आणि ती पिंपे जमिनीत पुरून ठेवली.

एका पिंपात सोन्याच्या मोहरा, दुसऱ्यांत चांदीची नाणी आणि तिसऱ्यांत तांब्याची नाणी भरली होती. रोज त्या जागेवर तो जाऊन येई आणि आपले धन सुरक्षित आहे हे पाहून संतुष्ट होऊन परत येई.

अचानक शेजारच्या राजाने या राज्यावर हल्ला केला. शेजारच्या हा राजा आजपर्यंत कधीही हारला नव्हता, म्हणून त्याला लोक 'अजेय राजा' म्हणत असत. पंचभूतला वाटलं कीं त्या राज्यांतून दुसरीकडे पळून जाणे हे श्रेयस्कर म्हणून त्याने ते राज्य सोडण्याचा निश्चय केला. पण नाण्यांनी भरलेली पिंपे तर बरोबर नेणे शक्य नव्हते म्हणून त्याने भरपूर मेण वितळवून त्याचा जाड थर पिपांवर दिला. पण जाण्याच्या घाईत तो पिंपांना कुलुपे घालायला विसरला, आणि सहकुटुंब परदेशी गेला.

कांही दिवसांत शत्रूच्या सैन्याने त्या शहराचा ताबा घेतला. सैनिकांची नजर सुरवातीलाच श्रीमंतांच्या घरांवर पडली. त्यांत असणारी सारी संपत्ती त्यांनी गोळा केली. पंचभूतच्या घरांतली जमिनींत पुरलेली पिंपेही त्यांनी बघितली. सेनापतीनेदेखील ती पिंपे निरखून पाहिली, आणि म्हटले, "ही तर मेणाची पिंपे दिसताहेत. म्हणूनच या घरमालकाने ती इथें सोडून तो निघून गेला. कुणाला विकत घ्यायची असतील त्याला ती विकून टाका." त्याने सैनिकांना सांगितले.

सैनिकांनी ती पिंपे विकण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण विकत घ्यायला कुणीही पुढे आला नाही. असेच कांही दिवस गेले. शेवटी एक गरीब माणूस सैनिकांजवळ येऊन सांगू लागला, "साहेब, मी मेणबत्त्या बनवून त्या विकतो, आणि त्यावर गुजराण करतो. ही पिंपे मला तुम्ही स्वस्तांत देता आली तर द्या!"

शत्रूच्या त्या सैनिकांनी लगेच त्याच्या-जवळचे पैसे घेतले आणि म्हटलं, "ही पिंपे सांभाळता सांभाळता आमच्या नाकी नऊ आले. ताबडतोब इथून ती घेऊन जा बरं!

त्या बिचाऱ्याने मजूर बोलावले आणि ती पिंपे आपल्या घरी नेली. शत्रूसैन्याचा तळ हालला आणि नगरांतली परिस्थिती सुधारली. म्हणून त्या गरीब माणसाने मेणबत्त्या बनवायला सुरवात करावी असे ठरवले. त्याने पिंप उघडून आंत हात घातला. तर त्यांत कांहीतरी कठीण वस्तू असावीसे वाटले. त्याने उत्सुकतेने ते पिंप उघडले तर काय, सोन्याच्या मोहरा शीगोशीग भरलेल्या! थक्क होऊन त्याने आणखी नीट तळाशी हात घालून बघितले, तर मेणाच्या खाली मोहराच होता. तो आता मात्र गोंधळून गेला.

कांही वेळानंतर त्याने दुसरी दोन पिंपे उघडून बघितली आणि त्यांत होती चांदीची नि तांब्याची नाणी! त्याला खूप आश्चर्य वाटले आणि खूपच आनंदही वाटला.

पण हे गुपित त्याने सर्वांपासून लपवून ठेवले. ज्या खोलीत ही पिंपे त्याने ठेवली होती, त्या खोलीच्या दरवाज्याला त्याने भलेथोरले कुलूप ठोकले आणि इतर आवश्यक ती काळजी घेतली. आता त्याला गरिबीची चिंता उरली नव्हती. पण तो श्रीमंत झाला आहे हे देखील त्याला इतरांना कळूं द्यायचे नव्हते. त्याने आपल्या साध्या राहाणींत बदल केला नाही.

दिवस चालले होते. आता त्याला वाटूं लागले, "हे पैसे केव्हां खर्च करायचे? जर मी एखादा जमीनदारासारखा थाटामाटांत राहायला लागलो

तर माझं हे बिंग फुटेल आणि मी अडचणींत येईन."

त्याला कांही उपाय सुचेना. ऐक दिवशी तो आपल्या मित्राला, एका शिंप्याला भेटायला गेला, आणि त्याने नवे कपडे शिवायला टाकले. त्या कापडांबरोबर त्याने मूठभर सोन्याच्या मोहरा शिंप्याच्या हातांत ठेवल्या.

त्या मोहरा पाहून शिंपी गप्पच बसला. थोड्या वेळाने ह्या माणसाला म्हणाला, "बाप रे, इतक्या मोहरा! मी नाही घेणार ह्या! तू मला माझे शिलाईचे पैसे तेवढे दे. मला तेवढे पुरेत."

"माझ्याजवळ पिंप भरुन सोने आहे. अरे, मी तुझा मित्र आहे. मित्राकडून घेणं हे कांही पाप नव्हे. तूही कांही श्रीमंत नाहीस. ठेव या मोहरा! नाही म्हणूं नकोस रे!" मेणबत्तीवाल्याने प्रेमाने सांगितले.

पण शिंपीबाबाचा कांही त्याच्यावर विश्वास बसेना. यांत कांहीतरी गडबड आहे आणि हा मित्र माझ्यापासून लपवतो आहे असंच शिंप्याला वाटत होतं.

त्याने विचारलं, "हे एवढं सोनं तुला कुठे रे मिळालं? तुला वेड तर लागलं नाही ना?"

"चल घरी नि तूच पाहा" असं म्हणून मेणबत्तीवाला शिंप्याला घरी घेऊन गेला. त्याने सगळी हकीकत सांगितली. सोने, चांदी व तांबे भरलेली पिंपे दाखवली व तो म्हणाला, "अरे, ह्याचं मी काय करुं? त्यांतली अर्धी नाणी मी तुला देतो. घेऊन जा."

शिंप्याने मूठभर सोन्याच्या मोहरा उचलला आणि तो बोलला, "आयुष्यभर आराम करायला एवढ्या पुरेशा आहेत. पण माझं एवढं तू ऐक. तुला एवढी संपत्ती खर्चायला हजार वर्षं सुद्धां कमी पडतील. आणि मरेपर्यंत ही पिंपे बघत राहिलास तर तूही सुखी होणार नाहीस. हे निरर्थक धन आहे, निरुपयोगी धन आहे. तू यांतून गरीबांसाठी दानधर्म कर व वांटून टाक. निदान ते थोडेफार सुखी होतील आणि पैशांचा सदुपयोग होईल."

मेणबत्तीवाल्याला हा सल्ला पटला. त्याने मुकाट्याने गोरगरीबांना ती नाणी वाटली, कांही गरजवंताच्या अडचणी निवारण केल्या. पण हे काम मात्र त्याने कुणाला संशय येणार नाही अशा बेताने केल्या. जे उरलंसुरलं होतं, त्यांत त्याने आरामांत दिवस काढले व तो सुखी झाला.

आर्य

अज्ञात राजकुमार का रहस्य

शांतिदेव राजाला समाधान होते कीं मातृप्रेमाला पारखा झालेला त्याचा मुलगा जयानंदकडे सुरक्षित होता. बंडखोरांचा नेता वसंतच्या मांडीवर राजाने प्राण सोडला. वसंतने राज्य बळकावणाऱ्या वीरसिंहाविरुद्ध आवाज उठवला होता. वीरसिंह जंगलात शिकारीला जातो. त्याचे सैनिक म्हाताऱ्या अस्वलीला पकडतात. अचानक "थांबा" असा आवाज ऐकूं येतो.

चित्र : गांधीअय्या

तुमचे विज्ञान

थंडगार कहाणी

प्रखर उन्हाळ्याच्या दुपारी थंडगार पाणी किंवा बर्फाचा चुरा व त्यावर गोड सरबत, यापेक्षां जास्त उत्साहवर्धक काय असूं शकेल?

पाण्याचे कांही खास गुणधर्म आहेत, त्यापैकी एक म्हणजे शून्य अंश सेल्सिअस तपमानावर गोठण्याचा गुण. परंतु वाहते पाणी मात्र ह्या तपमानावर गोठत नाही. कारण वेगाने वाहाणाऱ्या पाण्यांत हवेचं प्रमाण जास्त असतं. त्यामुळे गोठण्याचा बिंदू कमी होत राहातो. त्याशिवाय, बर्फाचे कण जेव्हां गोठतात, ते वाहत्या पाण्यांत पुन्हां मोडतात. त्याशिवाय पाण्याच्या प्रवाहामुळे जी उर्जा निर्माण होते. त्यामुळे पाणी द्रवस्वरुपांत राहाण्यास मदत होते.

फ्रिजमधे जे पाणी आपण ठेवतो. ते बर्फगार होते. पण गोठत नाही, हे तुम्ही पाहिले असेलच. हे पाणी कांही वाहाते नसते. तरीही फ्रिजमधले तपमान नियंत्रित केलेले असते व ते शून्य अंशावर कधीही जात नाही. पण हेच पाणी जर बर्फाच्या कप्प्यांत ठेवले तर ते गोठते. कारण फ्रिजमधला तो कप्पा सर्वांत कमी तपमानाचा असतो.

तुमचा परिसर

पृथ्वीवरचा सर्वांत खारट समुद्र

जगांतला सर्वांत खारट पाण्याचा समुद्र म्हणजे 'मृत समुद्र' आहे. वास्तविक, इस्त्राईल व जॉर्डन यांच्या सीमेवर असणारा हे एक प्रचंड मोठे सरोवर आहे. इतर महासागरांपेक्षां ह्याचे पाणी दसपट जास्त खारट आहे. इथल्या पाण्यांत क्षारांचे प्रमाण खूपच जास्त असल्यामुळे त्यांत औषधी गुण आहेत. त्यामुळेच, या समुद्रांत जीवजंतू राहूं शकत नाहीत. ह्या समुद्रावरुन पक्षीदेखील उडताना दिसत नाहीत. मिठाचे प्रमाण पाण्यांत जास्ती असल्यामुळेच असे होते. या सरोवराला बाहेर जायचा मार्ग नाही. त्यांतले बहुतेक पाणी उत्तर जॉर्डनमधल्या नद्यांमधून येते.

पृथ्वीतलावरचा सर्वांत खालच्या पातळीवरचा भाग म्हणजे हा मृत समुद्र. समुद्रसपाटीपेक्षां हा १३०० फूट खाली आहे. पाण्यांतल्या मिठाचे प्रमाण २५ टक्केपर्यंत आहे. त्यामुळे या पाण्यांत कुणीही आरामांत तरंगत राहूं शकतो.

उष्ण हवा आणि पाण्याचे चटकन होणारे बाष्पीभवन, यांच्यामुळे जॉर्डनच्या टेंकड्यावर कायमच धूसर वातावरण असते.

माहीत आहे कां?

एका कपांत आरोग्य

चिनी सम्राट शेननुंग याने अपघाताने शोध लावलेले चहा हे पेय जगांत आता दुसऱ्या क्रमांकाचे लोकप्रिय पेय बनले आहे. पहिला क्रमांक पाण्याने पटकावला आहे. इसवीपूर्व २७३७ मधें चहाचा शोध लागल्यापासून माणसाच्या शरीरावर व मनावर होणारे त्याचे चांगले परिणाम आता मानले गेले आहेत.

काळा चहा हा पूर्णपणें मुरवलेला (व जरा आंबवलेलाही) असतो. पण हिरवा चहा हा थोडा वाफवून मग वाळवलेला असतो. चहांत असलेले कॅफिन (उत्तेजक) हे शरीराला अपायकारक असते अशी समजून आहे. पण त्यांतल्या त्यांत समाधानाची गोष्ट कीं कपभर कॉफींत असलेल्या कॅफीनच्या एक तृतियांश-पेक्षां कमी कॅफीन चहाच्या एका कपांत असते.

आपले ज्ञान वाढवा

उद्योगधंद्यावरचे प्रश्न

१. भारताला जाणारा मसाला मार्ग कुणी शोधून काढला?
अ. मार्को पोलो,
ब. ह्यूअेन-सॅंग,
क. वास्को-द-गामा,
ड. क्रिस्टोफर कोलंबस

२. बँकांचे राष्ट्रीयीकरण कोणत्या साली झाले?
अ. १९५२ ब. १९६४,
क. १९६९, ड. १९७५

३. जगांतल्या इतर देशांपेक्षां भारतांत ....चे उत्पादन जास्ती आहे.
अ. सुवर्ण, ब. तांदूळ,
क. अभ्रक, ड. पोलाद

४. भारत सरकारचा नोटा छापण्याचा सिक्युरिटी प्रेस कुठे आहे?
अ. पुणे, ब. कोलकाता,
क. ग्वाल्हेर, ड. नाशिक

(उत्तरे ७० पानावर)